

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Βιασμός

Ορισμός

Η παλαιότερη θέση των νομικών υποστήριξε ότι ο βιασμός ήταν η «βίαιη και παρά τη θέληση της γυναίκας σαρκική εμπειρία» (Koss 1992), όπου ως σαρκική εμπειρία εθεωρείτο η διείσδυση του πέους στον κόλπο. Πρόσφατες απόψεις, περιλαμβανομένων και αυτών που αφορούν στο Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, περιγράφουν ως βιασμό τον «εξαναγκασμό άλλου σε συνουσία εξώγαμη ή επιχείρηση ασελγούς πράξης». Η θέση αυτή δεν προσδιορίζει φύλο, αφήνει όμως έξω περιστατικά σεξουαλικής επιθετικότητας που μπορεί να διαδραματίζονται στα πλαίσια του έγγαμου βίου (Σαρέλη 1999, Τσιγκρής 1996, 1998). Η παρορμητικότητα, η πολλαπλή παραπρωματικότητα και η δυσκολία συναίσθησης των συναισθημάτων των άλλων αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά των βιαστών (Brown & Forth 1997). Από κάποιους υποστηρίχθηκε ότι ο βιασμός θα πρέπει να ταξινομηθεί στις παραφιλίες, αφού, σε κάποια τουλάχιστον περιστατικά, οι ψυχολογικές διαδικασίες και πρακτικές του βιαστή μοιάζουν με αυτές του παραφιλικού ατόμου (Abel & Rouleau 1990).

Επιδημιολογία του βιασμού

Η ευρεία έρευνα του Russell (1984) σε τυχαία δείγματα γυναικών του San Francisco θεωρείται ως η πλέον εμπεριστατωμένη σχετικά με την καταμέτρηση μη επιθυμητών σεξουαλικών εμπειριών. Το ποσοστό 24%, που εξάγεται από αυτή την έρευνα, συμβαδίζει με το 27,5% των Koss et al (1987), που βρέθηκε σε έρευνα δείγματος Αμερικανίδων φοιτητριών, οι οποίες κατήγγειλαν βιασμό ή απόπειρα βιασμού από την ηλικία των 14 ετών. Από την έρευνα του Gavey (1991) στη Νέα Ζηλανδία, όπου επίσης χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία της Έρευνας Σεξουαλικών Εμπειριών του Koss (Koss et al 1985, Koss & Oros 1982), προέκυψε παρόμοιο ποσοστό (25,3%) γυναικών που κατήγγειλαν βιασμό ή απόπειρα βιασμού. Ο Koss (1992) παρατήρησε επίσης ότι οι γυναίκες έχουν τέσσερις φορές περισσότερες πιθανότητες να βιαστούν από ένα γνωστό πρόσωπο παρά από έναν άγνωστο. Η παρατήρηση αυτή συμφωνεί με τα στοιχεία του Gavey (1991), που δείχνουν ότι τα δύο τρίτα των μη επιθυμητών σεξουαλικών εμπειριών που καταγγέλθηκαν, διαπράχθηκαν

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

σε συνθήκες κάποιου τύπου ετεροφυλικής σχέσης, ενώ το ποσοστό ανέρχεται σε 82,5% αν συμπεριληφθούν οι γνωστοί, οι πρώην σύζυγοι, οι πρώην φίλοι και οι πρώην εραστές.

Ταξινόμηση και κλινικά χαρακτηριστικά των ατόμων που βιάζουν

Ανάλογα με το μέγεθος της επιθετικότητας κατά το επεισόδιο, διακρίνουμε τη βία εκείνη που μόλις επαρκεί για την ολοκλήρωση της διάπραξης και την υπερβολική βία με κατάχρηση της επιθετικότητας. Αν και η διάκριση αυτή φαίνεται ικανοποιητική και συνεχίζει να αποτελεί ένα βασικό διακριτικό παράγοντα σε αρκετά συστήματα ταξινόμησης, παραμένει προβληματικός ο τρόπος καθορισμού της πρόθεσης της ασκούμενης βίας στις περιπτώσεις των σωματικών τραυματισμών (Rosenberg et al 1988). Μπορούμε επίσης να διακρίνουμε περιστατικά στα οποία υπερισχύουν τα παραφιλικά στοιχεία και περιστατικά που διαπράττονται από άτομα με ιστορικό ψυχικής νόσου και/ή στοιχεία αντικοινωνικής συμπεριφοράς με παρορμητικότητα και έλλειψη συναισθηματικής ανταπόκρισης. Στις περιπτώσεις εκσεσημασμένης επιθετικότητας, μπορούμε να διακρίνουμε τις συμπεριφορές που είναι σαδιστικές, όπου η προκαλούμενη βλάβη αποτελεί σαφώς μέρος της σεξουαλικής ικανοποίησης, και τις συμπεριφορές όπου επικρατούν πιο δυσδιάκριτες μορφές βίας (Prentky & Knight 1991). Παραδείγματα αυτής της μορφής διαχωρισμού παρουσιάζονται στα ψυχοδυναμικού προσανατολισμού συστήματα ταξινόμησης των Groth et al (1977), τα οποία διακρίνουν ανάμεσα στην επιθετικότητα που απορρέει από την ανάγκη επιβολής ισχύος και επιβλαίωσης και στην επιθετικότητα που απορρέει από τάση εκδίκησης. Άλλο παράδειγμα, επίσης, αποτελεί ο διαχωρισμός ανάλογα με την επικράτηση της σεξουαλικότητας, της επιθετικότητας, της παρορμητικότητας ή της συγκεχυμένης σεξουαλικότητας (Seghorn & Cohen 1980).

Οι Hall & Hirschman (1991), στα πλαίσια της θεωρίας των τεσσάρων παραγόντων που ανέπτυξαν, όρισαν ως κύριες παραμέτρους της σεξουαλικής βίας τη σεξουαλική διέγερση, τη διαδικασία αντίληψης, τη δυσκολία ελέγχου συναισθημάτων και τα προβλήματα της προσωπικότητας. Η πλέον ενδιαφέρουσα παράμετρος είναι αυτή που αφορά στις διαδικασίες αντίληψης, η οποία χαρακτηρίζεται από διαστρεβλωμένες στάσεις και απόψεις σχετικά με τους ρόλους της γυναίκας στο σεξ και τη συμπεριφορά της. Η παράμετρος αυτή είναι ίσως η πλέον συχνή και η πλέον εμφανής κατά τη διαδικασία του βιασμού (Koss 1985, Koss et al 1987). Οι γνωσιακές διαδικασίες αντίληψης του δράστη, όπως η ερμηνεία των αντιδράσεων του θύματος ως εκδηλώσεις ευχαρίστησης ή ερωτικής επιθυμίας, μειώνουν τις πιθανότητες κατανόησης και αποδοχής της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς από το δράστη. Πράγματι, ο Craig (1990) παρατήρησε ότι αρκετά άτομα, κατά τη φάση γνωριμίας με κάποια γυναίκα, υιοθετούν επιλεκτικά διαστρεβλωμένες γνωσίες, οι οποίες ενθαρρύνουν την εξέλιξη στη σεξουαλική πράξη και συγχρόνως ελαχιστοποιούν την πιθανότητα περιορισμού της σεξουαλικής δραστηριότητας.

Τα άτομα που έχουν φυλακιστεί για το αδίκημα του βιασμού δεν φαίνεται να διαφέρουν σημαντικά από τα άτομα με άλλου τύπου παραπαισιωτικότητα. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι και οι δύο

ΒΙΑΣΜΟΣ

ομάδες προέρχονται από χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, έχουν διακόψει την εκπαίδευση στο γυμνάσιο, παρουσιάζουν ασταθές επαγγελματικό ιστορικό και είναι συνήθως ανειδίκευτοι (Bard et al 1987). Επίσης, εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες στο ψυχιατρικό ιστορικό και στις κοινωνικές δεξιότητες, αλλά παρουσιάζουν ελλείμματα στην ικανότητα να επιδιώκουν και να ζητούν ανοιχτά αυτό που επιθυμούν (assertiveness) (Stermac & Quinsey 1986).

Έχουν βρεθεί όμως κάποιες ουσιαστικές διαφορές μεταξύ βιαστών και παιδόφιλων, οι οποίες σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά τόσο της ενήλικης φάσης, όσο και της προηγούμενης αναπτυξιακής φάσης. Οι βιαστές, σε σχέση με τους παιδόφιλους, τείνουν να είναι νεότεροι σε ηλικία, να έχουν τελειώσει το γυμνάσιο, να επιβάλλονται (επιθετικοί) παρά να τους επιβάλλονται (παθητικοί), καθώς και να έχουν παντρευτεί ή να έχουν συσχετιστεί με γυναίκα για ικανό χρονικό διάστημα (Christie et al 1979), ενώ τείνουν να εμφανίζουν λιγότερο συχνά πνευματική καθυστέρηση ή κάποιο οργανικό εγκεφαλικό σύνδρομο (Henn et al 1976, Swanson 1968). Κατά τα στάδια της ανάπτυξης, οι βιαστές, σε σχέση με τους παιδεραστές, έχουν την τάση να προέρχονται από μη χωρισμένους γονείς, να μην έχουν συγγενείς με ψυχιατρικό ιστορικό, να μην έχουν εμφανίσει ιδιαίτερα σωματικά προβλήματα υγείας, αλλά να έχουν κακομεταχειριστεί ζώα, να έχουν παρουσιάσει προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο, ενώ εμφανίζουν τις μισές πιθανότητες να έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης (Bard et al 1987). Παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι στην περίπτωση που ο βιαστής είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά, οι πιθανότητες να έχει διαπραχθεί η πράξη από τον πατέρα του θύματος μέσα σε ένα περιβάλλον με ιστορικό ψυχιατρικό, αλκοόλ/ναρκωτικών ή ποινικό είναι τριπλάσιες απ' ό,τι σε παιδόφιλο (Seghorn et al 1987).

Σε μια προσπάθεια διερεύνησης των κοινών αναπτυξιακών παραμέτρων σε βιαστές και παιδόφιλους, οι Prentky et al (1989) πρότειναν τέσσερις σημαντικούς παράγοντες: την αδιαφορία των ατόμων που τους φρόντισαν, το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα, τη σωματική κακοποίηση και παραμέληση και τη σεξουαλική κακοποίηση. Συσχετίζοντας κατόπιν τους τέσσερις αυτούς παράγοντες με τη σεξουαλική ή τη μη σεξουαλική επιθετικότητα που παρουσιάστηκε κατά την ενηλικίωση, βρέθηκε ότι η έλλειψη στοργής και η σεξουαλική παρέκκλιση στο οικογενειακό περιβάλλον σχετίζονταν με την ένταση της σεξουαλικής επιθετικότητας, ενώ το ιστορικό διαβίωσης σε ιδρύματα και η σωματική κακοποίηση σχετίζονταν με την ένταση της μη σεξουαλικής επιθετικότητας. Η εμπειρία, λοιπόν, της σεξουαλικής κακοποίησης και η ποιότητα των πρώιμων διαπροσωπικών σχέσεων ενός αγοριού παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της σεξουαλικής συμπεριφοράς (Marhall 1989, Ward et al 1995).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση της πορνογραφίας από τους δράστες σεξουαλικών επιθέσεων, είτε ως στοιχείο της αναπτυξιακής τους πορείας ή ως παράγοντας που μπορεί να επισπεύσει τη σεξουαλική επίθεση. Στο σημείο αυτό υπάρχουν επίσης κάποιες διαφορές μεταξύ βιαστών και παιδόφιλων, αφού οι περισσότερες έρευνες διαπιστώνουν ότι οι βιαστές δηλώνουν γενικά μικρότερη χρήση πορνογραφίας, σε σύγκριση με τους παιδεραστές, ειδικά κατά την περίοδο της σεξου-

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

αλικής επίθεσης (Carter et al 1987, Cook et al 1971, Goldstein et al 1971). Είναι πολύ πιθανό όμως οι διαφορές αυτές να αντανakλούν διαφορετικό τύπο πορνογραφικού υλικού, καθώς και το γεγονός ότι οι παιδόφιλοι συνηθίζουν να χρησιμοποιούν το σχετικό υλικό για τις αυνανιστικές τους φαντασιώσεις κατά το διάστημα ανάμεσα σε δύο επιθέσεις (Marshall 1989).

Η διάκριση με τη φαλλομετρική μέθοδο μεταξύ βιαστών και μη βιαστών έχει υποστεί τα τελευταία χρόνια μεταστροφή. Στη βιβλιογραφία, στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80 διατυπωνόταν ξεκάθαρα η άποψη ότι τα πρότυπα της σεξουαλικής διέγερσης των βιαστών διέφεραν από εκείνα των μη βιαστών (Abel et al 1977, Barbaree et al 1979, Carter et al 1987, Quinsey et al 1984), παρατηρώντας μάλιστα ότι οι βιαστές αντιδρούν ανάλογα και στις περιπτώσεις μη σεξουαλικής βίας σε βάρος γυναικών και υποθέτοντας ότι τα κίνητρα της βίας αποτελούν το συνδυαστικό κρίκο. Πιο πρόσφατες όμως έρευνες εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες στα προφίλ βιαστών και μη βιαστών, αφού και οι δύο ομάδες παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα σεξουαλικής διέγερσης σε ερεθίσματα με σκληρές βιασμού, σε σχέση με ερεθίσματα που περιέχουν συναινετική σεξουαλική συνεύρεση (Baxter et al 1986, Baxter et al 1984, Blader & Marshall 1989, Murphy et al 1985, 1986). Πιθανότερη αιτία της ασυμφωνίας αυτής θεωρείται η επιλογή των απόμων κατά τις αρχικές έρευνες από ακραία αποκλίνουσες περιπτώσεις.

Τα επίσημα ποσοστά υποτροπής στη Βόρεια Αμερική κυμαίνονται μεταξύ 6% και 35% (Marshall & Barbaree 1990b), με τις περισσότερες τιμές να εμφανίζουν συγκέντρωση γύρω στο 10%. Ωστόσο, μια πρόσφατη μετα-ανάλυση 61 μελετών, σε 1839 βιαστές, έδειξε ποσοστό επανάληψης της σεξουαλικής επίθεσης που ανερχόταν σε 18,9% (Hanson & Bussiere 1996). Μελέτη που περιελάμβανε άτομα που διέπραξαν βιασμό και βρισκόταν υπό συνεχή παρακολούθηση (Hanson & Bussiere 1998) βρήκε ότι τα ποσοστά υποτροπής ήταν 2,4 φορές υψηλότερα από τους παιδόφιλους και 2,8 φορές υψηλότερα από τους επιδειξίες. Αν ληφθεί υπόψη ο συντελεστής του Koss (1992), που κυμαίνεται από 4 έως και 10, τότε τα ποσοστά για τους βιαστές τείνουν να εξισωθούν με εκείνα άλλων τύπων δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων που έχουν φυλακιστεί.

Θεωρίες για τη σεξουαλική επιθετικότητα και το βιασμό

Ψυχοδυναμικές απόψεις

Οι πλέον πρώιμες συγκροτημένες προσπάθειες ερμηνείας προέρχονται από το ψυχοδυναμικό πεδίο. Γενικά, ο Freud (1905–1953) είδε την παρεκκλίνουσα σεξουαλική συμπεριφορά ως διαταραχή του χαρακτήρα, όπου παιδικές σεξουαλικές επιθυμίες έχουν συνεχιστεί κατά την ενηλικίωση. Σε μια τέτοιου τύπου διαταραχή, όμως, η δυνατότητα ενδεχόμενης αλλαγής της συμπεριφοράς του ατόμου στο μέλλον φαίνεται αρκετά απομακρυσμένη. Ο Lanyon (1991) περιέγραψε τη μεταστροφή των μεταγενέστερων ψυχαναλυτικών συγγραφέων, οι οποίοι επέκτειναν τη θέση του Freud (Fenichel 1945, Hammer 1957, Rada 1978), αλλά περιελάμβαναν πάντα τις έννοιες του άγχους ευνουχισμού και της οιδιπόδειας σύγκρουσης.

Η εφαρμογή της ψυχοδυναμικής θεωρίας του βιασμού οφείλει πολλά σε δύο θεωρητικά μοντέλα, που αναπτύχθηκαν από τους Cohen et al (1971) και Groth et al (1977). Οι θεωρίες αυτές βασικά υποστηρίζουν ότι ποικίλα αισθήματα φόβου και ανεπάρκειας, τόσο σεξουαλικά όσο και διαπροσωπικά, μαζί με την πιθανή ύπαρξη μη αναγνωρισμένων ομοφυλοφιλικών τάσεων, αλληλεπιδρούν με την επιθετικότητα και κατευθύνονται στο θύμα, ως υποκατάστατο της μητέρας, με αποτέλεσμα τη σεξουαλική κακοποίηση. Σε ακραίες περιπτώσεις η επιθετικότητα σεξουαλικοποιείται σε τέτοιο βαθμό, ώστε το εγώ υπερνικάται και οι μηχανισμοί έλεγχου αποτυγχάνουν. Ο Laneyon (1991), όμως, υπογράμμισε το γεγονός ότι την εποχή που η ψυχοδυναμική θεωρία είχε μεγάλη επιρροή στην ερμηνεία των σεξουαλικών εγκλημάτων, δεν βοήθησε σημαντικά στην αντιμετώπιση αλλά ούτε και στην πρόληψη του φαινομένου.

Συμπεριφορικές απόψεις

Το πρώτο σημαντικό αιτιολογικό μοντέλο της σεξουαλικής επιθετικότητας, βασιζόμενο στις σύγχρονες συμπεριφορικές αρχές, υποστήριξε ότι η σεξουαλική διέγερση με την παρουσία συνθηκών βιασμού αποτελεί το κρίσιμο σημείο των σεξουαλικών επιθέσεων (Amir 1971, Abel et al 1977, Freund & Blanchard 1981, Quinsey et al 1984). Η κριτική όμως από τη φεμινιστική πλευρά (Brownmiller 1975, Burt 1980, Darke 1990, Herman 1990), που υποστήριξε τη σημαντικότητα των επιθετικών έναντι των σεξουαλικών κινήτρων, μαζί με την αποτυχία της φαλλομετρικής μεθόδου να ανιχνεύσει διαφορές ανάμεσα σε βιαστές και μη βιαστές (Blader & Marshall 1989), οδήγησαν σε πιο περίπλοκες θεωρητικές ερμηνείες. Αυτές προσπάθησαν να ενσωματώσουν τόσο τα σεξουαλικά όσο και τα επιθετικά κίνητρα και να προτείνουν ένα αναπτυξιακό πλαίσιο ερμηνείας της σεξουαλικής επιθετικότητας.

Όλα τα τρέχοντα πλαίσια ερμηνείας της σεξουαλικής επιθετικότητας θεωρούν την παρεκκλίνουσα διέγερση ως ένα σημαντικό παράγοντα (Hall & Hirschman 1991, Malamuth 1984, Marshall & Barbaree 1990). Το μοντέλο της «σεξουαλικής προτίμησης» στηρίζεται στην υπόθεση ότι η ισχυρή σεξουαλική διέγερση σχετίζεται με την ισχυρή ανάγκη για ικανοποίηση και η ικανοποίηση αυτή προκαλείται από παρεκκλίνουσες φαντασιώσεις, οι οποίες στην ουσία ταυτίζονται με τις σεξουαλικές προτιμήσεις. Οι περισσότερες ενδείξεις υπέρ της υπόθεσης αυτής προέρχονταν από φαλλομετρικές μετρήσεις, οι οποίες όμως αργότερα εξήγαγαν διαφορεόμενα αποτελέσματα.

Το μοντέλο της «έλλειψης αναστολής της διέγερσης σε συνθήκες βιασμού» υποστηρίζει ότι η μη συγκατάθεση, καθώς και τα σημεία φόβου, πόνου και δυσφορίας από την πλευρά του θύματος, δημιουργούν αναστολή της διέγερσης του βιασμού στους περισσότερους άνδρες. Ο μηχανισμός αυτός ρυθμίζεται από την ικανότητα ενσυναίσθησης του ατόμου (Malamuth & Check 1983). Οι βιαστές δεν φαίνεται να παρουσιάζουν αναστολή. Ενδείξεις για την υπόθεση αυτή προέρχονται από φαλλομετρικές μετρήσεις, οι οποίες δείχνουν ότι η αναλογία της διέγερσης από σκηνές βιασμού έναντι της διέγερσης από σκηνές με σεξουαλικές επαφές κατόπιν συναίνεσης είναι υψηλότε-

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

ρη στους βιαστές και μάλιστα σχετίζεται με τον αριθμό των θυμάτων και το μέγεθος της βίας (Abel et al 1977, 1987). Στους βιαστές, η αναστολή της διέγερσης σε σκηνές βιασμού για κάποιο λόγο εξαφανίζεται. Οι αιτίες ή οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες μπορεί να συμβεί αυτό σχετίζονται με τη γενικότερη νοοτροπία του περιβάλλοντος. Σχετικά παραδείγματα περιλαμβάνουν περιπτώσεις όπου το θύμα έχει προκλητικό ντύσιμο ή όπου, γενικότερα, ο βιαστής θεωρεί ότι το θύμα συμπεριφέρθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι υπεύθυνο (Sundberg et al 1991) και, ακόμα, περιπτώσεις οι οποίες προκαλούν στο δράστη θυμό, όπως για παράδειγμα όταν γίνονται υποτιμητικά σχόλια σχετικά με την ερωτική απόδοση του άνδρα (Yates et al 1984).

Το μοντέλο της «συναισθηματικής ενίσχυσης» υποστηρίζει ότι μη σεξουαλικές συναισθηματικές καταστάσεις δρουν συνεργικά με τη σεξουαλική διέγερση, ώστε να προκληθεί η σεξουαλική ανταπόκριση. Αυτός είναι ένας πιθανός μηχανισμός που ενέχεται τόσο στις θετικές (αγάπη) όσο και στις αρνητικές (μίσος ή εχθρότητα) αλληλεπιδράσεις μιας σχέσης. Άλλα μοντέλα εξετάζουν την ικανότητα ελέγχου της σεξουαλικής ανταπόκρισης και υποθέτουν ότι οι βιαστές χαρακτηρίζονται αφενός από αδυναμία να καταπιέσουν με τη θέλησή τους τη σεξουαλική τους διέγερση (Hall 1989) και αφετέρου από την ικανότητά τους να είναι συγχρόνως επιθετικοί και σεξουαλικά διεγερμένοι (Blader & Marshall 1989). Ο «έλεγχος της ανταπόκρισης» (response control) είναι ένας γενικός όρος, που σχετίζεται με την ανικανότητα του ατόμου να καταπιέζει εκούσια τη σεξουαλική διέγερση ή με την ικανότητά του να συμβιβάζει τη διέγερση που προκαλείται ταυτόχρονα από ερεθίσματα επιθετικότητας και σεξουαλικότητας.

Φεμινιστικές απόψεις

Οι φεμινιστικές θεωρίες θεωρούν το βιασμό ως μια ψευδοσεξουαλική πράξη, η οποία παρακινείται βασικά από την κοινωνικοπολιτική κυριαρχία των ανδρών. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 ο βιασμός αποτέλεσε ένα μείζον θέμα για το φεμινιστικό κίνημα, γεγονός που –τουλάχιστον εν μέρει– αποδιδόταν στην αντίληψη ότι η μορφή αυτή βίας οφειλόταν στην αλλαγή ρόλου που συνέβαινε σταδιακά στις γυναίκες (Donat & D'Emilio 1992). Διατυπώθηκε η άποψη ότι όχι μόνο ο βιασμός αλλά και ο φόβος για ενδεχόμενο βιασμό εξυπηρετεί ένα μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου (Brownmiller 1975, Riger & Gordon 1981). Η άποψη αυτή είχε σημαντική επιρροή όχι μόνο στις αιτιολογικές θεωρίες, κριτικάροντας την άποψη περί αδυναμίας των βιαστών να ελέγξουν τη σεξουαλική επιθετικότητα, αλλά επίσης στον ορισμό της σεξουαλικής κακοποίησης, στη διάκριση και αντιμετώπιση των θυμάτων του βιασμού και στην ανίχνευση ειδικών πολιτισμικών στοιχείων που πιθανόν υποκινούν το βιασμό. Για παράδειγμα, η φεμινιστική θεωρία της Burt (1980) για το βιασμό περιέγραψε τον τρόπο που οι κοινωνικές απόψεις μπορούν να ενισχύσουν τη σεξουαλική επιθετικότητα. Υποστήριξε ότι οι στερεότυπες απόψεις για το ρόλο του φύλου, οι αντικρουόμενες σεξουαλικές πεποιθήσεις, καθώς και η αποδοχή της διαπροσωπικής βίας, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που μεσολαβούν ανάμεσα στην κουλτούρα της κοινωνίας και τη σεξουαλική επιθετικότητα.

ΒΙΑΣΜΟΣ

Σοβαρότερη συνέπεια του επαναπροσδιορισμού της έννοιας του βιασμού ήταν η αυξημένη έρευνα των περιπτώσεων βιασμού που συμβαίνουν κατά το ραντεβού (date rape) και των περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης (sexual harassment). Το βασικό εύρημα των Koss et al (1987), η ανεύρεση ποσοστού πάνω από 50% για κάποιες μορφής ανεπιθύμητη σεξουαλική επαφή και/ή βίαιη σεξουαλική συμπεριφορά, ενίσχυσε την ανάγκη για αλλαγή της αντίληψης ότι η σεξουαλική επιθετικότητα αποτελεί μια αναμενόμενη εμπειρία για την πλειοψηφία των γυναικών. Αυτό έχει οδηγήσει έναν αριθμό συγγραφέων στο συμπέρασμα ότι ο βιασμός υποστηρίζεται πολιτιστικά, ειδικότερα από πρότυπα των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Jozsa & Jozsa 1980, Read 1989). Ως παράδειγμα αναφέρονται οι πορνογραφικές περιγραφές που απεικονίζουν μια αρχική άρνηση και αντίδραση της γυναίκας, η οποία δίνει τη θέση της στη σεξουαλική επιθυμία, που τελικά υπερτερεί. Μάλιστα, οι Groth & Birnbaum (1979) περιέγραψαν το φαινόμενο της πορνογραφίας ως ισοδύναμο του βιασμού.

Κοινωνιο-γνωσιακές απόψεις

Η εφαρμογή των κοινωνιο-γνωσιακών θεωριών και μεθόδων στο βιασμό υπήρξε μια σημαντική θεωρητική εξέλιξη (Johnston & Ward 1996). Η κοινωνική γνωσία αφορά στη μελέτη της κοινωνικής γνώσης (τη δομή και το περιεχόμενό της) και των νοητικών διαδικασιών (συμπεριλαμβανόμενες τη συλλογή και την παρουσίαση πληροφοριών) σε μια προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικής συμπεριφοράς και των παραγόντων που διαμεσολαβούν. Τρία θεμελιώδη ερωτήματα ωθούν τη μελέτη της κοινωνικής γνώσης: (α) Τι τύπου πληροφορίες είναι αποθηκευμένες και πώς είναι ταξινομημένες στη μνήμη; (β) Πώς οι αποθηκευμένες στη μνήμη κοινωνικές πληροφορίες επηρεάζουν την επακόλουθη επεξεργασία πληροφοριών, τη λήψη αποφάσεων και τη συμπεριφορά; (γ) Πώς και πότε οι αποθηκευμένες πληροφορίες μεταβάλλονται, εξαιτίας τόσο των νέων πληροφοριών όσο και των γνωστικών διαδικασιών;

Η βιβλιογραφία για τους σεξουαλικούς παραπτώματιες περιγράφει το μεροληπτικό τρόπο επεξεργασίας των πληροφοριών σε όλα σχεδόν τα στάδια της αλυσίδας της διάπραξης (Marshall & Barberee 1989). Οι προσδοκίες ή οι πεποιθήσεις των σεξουαλικών παραπτώματιών επηρεάζουν την επεξεργασία των σχετιζόμενων με τη σεξουαλικότητα πληροφοριών (Stermac & Segal 1989, Ward et al 1995). Οι βιαστές, για παράδειγμα, βλέπουν τον τρόπο ντυσίματος των θυμάτων τους ως «πρόσκληση» και δυσκολεύονται να αντιληφθούν την κατάσταση από την πλευρά των θυμάτων τους. Παρόμοια, κατά τη διάρκεια της διάπραξης, ο βιαστής αντιλαμβάνεται την παθητικότητα ή τη φοβισμένη συγκαταβατικότητα των γυναικών ως επιθυμία και απόλαυση του βιασμού. Όσο περισσότερο η συμπεριφορά του θύματος δείχνει συγκεχυμένη, τόσο πιο εύκολο είναι για το βιαστή να την ερμηνεύσει λανθασμένα (Scully 1988).

Οι Malamuth & Brown (1994) όρισαν τους εξής δυσλειτουργικούς μηχανισμούς που αφορούν στις γνώσεις ή πεποιθήσεις των σεξουαλικά επιθετικών ανδρών: (α) Υπεραντίληψη της εχθρικότη-

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

τας/προκλητικότητας, δηλαδή οι επιθετικοί άνδρες αντιμετωπίζουν πρόβλημα στη διάκριση ανάμεσα στη φιλικότητα και την προκλητικότητα και ανάμεσα στη διεκδικητικότητα και την εχθρικότητα. (β) Τύφλωση απέναντι στην άρνηση, δηλαδή οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες είναι ανίκανοι να αντιληφθούν τα αρνητικά γυναικεία μηνύματα. (γ) Καχύποπτη στάση, δηλαδή οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες θεωρούν αναξιόπιστη τη γυναικεία συμπεριφορά σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις της. Τα αποτελέσματα έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στο μοντέλο της καχυποψίας, καθώς και στο γεγονός ότι οι βιαστές τείνουν να επεξεργάζονται τη γυναικεία σεξουαλική επικοινωνία με διαστρεβλωμένο τρόπο. Τέτοια μεροληπτική επεξεργασία πληροφοριών δημιουργεί μεγαλύτερα επίπεδα καχυποψίας και εχθρικότητας απέναντι στις γυναίκες και, τελικά, σεξουαλική βία.

Έχει φανεί επίσης ότι οι άνδρες με υψηλά επίπεδα σεξουαλικής επιθετικότητας αντιλαμβάνονται ως ιδιαίτερα συνδεδεμένη τη σεξουαλικότητα με την κοινωνική κυριαρχικότητα, σε σχέση με τους άνδρες με χαμηλότερη σεξουαλική επιθετικότητα (Pryor & Stoller 1994). Αυτός ο ισχυρός δεσμός σεξουαλικότητας και κυριαρχικότητας επηρεάζει την επεξεργασία των κοινωνικών πληροφοριών και δημιουργεί συγκεχυμένη συσχέτιση ανάμεσα στις έννοιες της κυριαρχίας και της σεξουαλικότητας. Άλλα ευρήματα έδειξαν ότι στους άνδρες με υψηλά επίπεδα σεξουαλικής επιθετικότητας επικρατεί η πεποίθηση ότι οι γυναίκες αποδέχονται ή ακόμα και διασκεδάζουν την ανδρική κυριαρχικότητα, ακόμα και όταν αυτή εκδηλώνεται με σωματική βία ή εξαναγκασμό (Pryor 1987). Μια τέτοια δομή πεποιθήσεων μπορεί επίσης να επηρεάσει την επεξεργασία των κοινωνικών πληροφοριών ώστε να δημιουργηθεί ένα τέτοιο υπόβαθρο μνήμης, το οποίο να υποστηρίζει όλες αυτές τις απόψεις. Έτσι, ευρισκόμενος κάποιος άνδρας σε θέση κοινωνικής ισχύος, για παράδειγμα προϊστάμενος, μπορεί εύκολα να έχει απόψεις επίτευξης σεξουαλικής σχέσης. Η σεξουαλική παρενόχληση φαίνεται να είναι το αποτέλεσμα συνδυασμού προσωπικών (υψηλά επίπεδα σεξουαλικής επιθετικότητας) και περιστασιακών (κοινωνικά πρότυπα) παραγόντων (Pryor et al 1993).

Κοινωνιο-βιολογικές απόψεις

Στην κοινωνιο-βιολογική θεωρία του Ellis (1989, 1991) οι βιολογικές μεταβλητές έχουν εξελικτική σημασία. Σύμφωνα με αυτήν, σε αντίθεση με τις γυναίκες, οι άνδρες τείνουν να μεγιστοποιήσουν την αναπαραγωγική τους ικανότητα συνουσιαζόμενοι με πολλούς σεξουαλικούς συντρόφους. Η θέση αυτή συνδυάστηκε με απόψεις φεμινιστικών και κοινωνικών θεωριών και παρουσιάστηκε με τη μορφή τεσσάρων προτάσεων. Πρώτον, υπάρχουν δύο αρκετά άγνωστες κινητήριες δυνάμεις, το σεξ και η επιθυμία για έλεγχο και κυριαρχία, οι οποίες επηρεάζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά, περιλαμβανομένου και του βιασμού. Η αντίληψη ότι η κινητήρια δύναμη για κυριαρχία και έλεγχο συνιστά μέρος της σεξουαλικής συμπεριφοράς πηγάζει από την ιδέα περί κυριαρχίας του Maslow (1940), η οποία στηρίζεται βασικά σε έρευνες με ζώα και υποστηρίζει ότι συμπεριφορές όπως η άμυνα για την υπεράσπιση του εδάφους υποδηλώνουν ανάγκη για έλεγχο και κυριαρχικότητα-κτητικότητα. Τα αρσενικά βιώνουν αυτή την κινητήρια δύναμη πιο έντονα από

ΒΙΑΣΜΟΣ

τα θηλυκά, αλλά, όπως σημειώνει ο Ellis, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες γίνονται συχνά κτηνικοί σε θέματα που αφορούν έλεγχο της σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Η θεωρία του Ellis προτείνει επίσης ξεκάθαρα μια σχετικά αμιγώς σεξουαλική παρακίνηση για το βιασμό, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις φεμινιστικές απόψεις (Brownmiller 1975) και τις θέσεις περί κοινωνικής μάθησης (Marshall & Barberee 1990a, Pithers 1990). Ο Ellis πρότεινε ότι οι μη σεξουαλικές διαστάσεις της συμπεριφοράς των βιαστών, όπως η επιθετική και κυριαρχική συμπεριφορά, θα πρέπει μάλλον να κατανοούνται ως τακτική παρά ως στόχος. Επιπρόσθετα, ο Ellis απέδωσε κεντρικό ρόλο στην τεστοστερόνη. Αν και βρέθηκαν αυξημένα επίπεδα τεστοστερόνης σε πολύ βίαιους σεξουαλικούς παραπνοματίες, αυτό πιθανόν να είναι ένα πλασματικό εύρημα. Υποστηρίζεται ότι εάν υφίσταται κάποια συσχέτιση, αυτή είναι περισσότερο πιθανό να συνυπάρχει με την επιθετικότητα γενικά, παρά ειδικά με τη σεξουαλική επιθετικότητα (Berlin 1983, Bradford & McLean 1984). Παρόμοια, υποστηρίζεται ότι είναι μάλλον απίθανο μία και μόνο ουσία να συνδέεται με τη σεξουαλική επιθετικότητα (Prentky 1985).

Η δεύτερη πρόταση του Ellis υποστηρίζει ότι η φυσική επιλογή ευνοεί τους άνδρες με ισχυρή σεξουαλική ορμή και μεγαλύτερη ανοχή ή προτίμηση στην αναγκαστική συνουσία. Ο Ellis παραθέτει ως υποστηρικτικό στοιχείο της συγκεκριμένης άποψης μελέτες οι οποίες βρήκαν ότι οι άνδρες, σε σχέση με τις γυναίκες, αυνανίζονται περισσότερο, επιθυμούν πιο συχνά σεξουαλική επαφή, είναι πιο πιθανό να ξεκινήσουν αυτοί τη σεξουαλική επαφή, έχουν περισσότερα σεξουαλικά όνειρα και φαντασιώσεις και είναι λιγότερο πιθανό να αναφέρουν μη σεξουαλικούς λόγους για σεξουαλική επαφή. Σημειώνει όμως, επιπλέον, ότι όλα αυτά τα ευρήματα θα πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν παράλληλα με τους ισχύοντες πολιτισμικούς παράγοντες.

Τρίτον, ο Ellis υποστήριξε ότι, αφού οι άνδρες έχουν μεγαλύτερη σεξουαλική ορμή, σε σχέση με τις γυναίκες, η σεξουαλική πράξη αποτελεί γι' αυτούς ισχυρότερο κίνητρο ενίσχυσης της συμπεριφοράς. Εάν αυτό είναι αληθές, υπάρχουν δύο επιπτώσεις: (α) Η άμεση και πραγματική εμπειρία επιδρά στη συμπεριφορά εντονότερα από τη νοητική ή φαντασιωσική. Αυτή η θέση είναι σημαντικά όμοια με τη θέση κοινωνικής μάθησης του Bandura (1986). (β) Η χαμηλότερη ένταση σεξουαλικής ορμής των γυναικών, σε συνδυασμό με την εξελικτική και κοινωνική τους θέση, επιτρέπει την ανάπτυξη ενός φαινομένου, σύμφωνα με το οποίο αποτελεί γυναικείο θέμα το αν θα περιορίσουν την πρόσβαση στη σεξουαλική πράξη ώστε να μεγιστοποιήσουν το δέσιμο της σχέσης. Το γεγονός αυτό δημιουργεί ασάφεια στη διαδικασία της ερωτικής σχέσης και η ασάφεια αυτή προκαλεί αύξηση της εξαναγκαστικής σεξουαλικής συμπεριφοράς από τον άνδρα. Σύμφωνα πάλι με τον Ellis, η συμπεριφορά αυτή μπορεί μεταγενέστερα να γενικευτεί και σε άλλες σχέσεις. Συμπληρωματικά στην άποψη αυτή φαίνεται να είναι τα ευρήματα ότι κάποιες γυναίκες φαντασιώνουν το εξαναγκαστικό σεξ (Ellis 1989, Gold 1991). Από περιστατικά βιασμού που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια της πρώτης γνωριμίας ή ραντεβού (date rape) φάνηκε ότι τα θύματα τετελεσμένου βια-

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

σμού είναι περισσότερο πιθανό να παραμείνουν στη σχέση με τους δράστες τους, σε σύγκριση με τα θύματα απόπειρας βιασμού (Koss 1989, Wilson & Durrenberger 1982).

Η τέταρτη πρόταση του Ellis προτείνει ότι η μεγαλύτερη έκθεση των ανδρών στα ανδρογόνα, ειδικότερα στην τεστοστερόνη, επηρεάζει όχι μόνο την ένταση της σεξουαλικής ορμής, αλλά και την ευαισθησία απέναντι στην απειλή της τιμωρίας και την ικανότητα αντίληψης του πόνου των άλλων (empathy). Τα στοιχεία που παρουσιάζει όμως είναι ευάλωτα και βασίζονται κυρίως στο ότι η τεστοστερόνη παίζει σημαντικό ρόλο στη σεξουαλική δραστηριότητα και συμπεριφορά. Άλλες έρευνες επίσης δίνουν έμφαση στην ευαισθησία του ατόμου στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, υποστηρίζοντας ότι η έκθεση σε ανδρογόνες ορμόνες κατά τη διάρκεια της εμβρυϊκής φάσης προκαλεί απευαισθητοποίηση του ατόμου για την υπόλοιπη ζωή του (Sar & Stumpf 1977, Stumpf et al 1983, Teyler et al 1980).

Παράμετροι που σχετίζονται άμεσα με τη σεξουαλική επιθετικότητα και τη διάπραξη του βιασμού

Προδιαθεσικοί παράγοντες

Οι θεωρίες της σεξουαλικής επιθετικότητας υποδεικνύουν συχνά το ρόλο των παραγόντων εκείνων που αίρουν την αναστολή διάπραξης του βιασμού (Finkelhor 1984). Αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν τη χρήση αλκοόλ ή ουσιών, ένα ιδιαίτερα ψυχοπιεστικό γεγονός, τη χρήση πορνογραφικού υλικού ή τη φαντασίωση παρεκκλινουσών σεξουαλικών εικόνων. Η ταυτοποίηση των παραγόντων αυτών κατά τη διαδικασία εκτίμησης μπορεί να αναδείξει την ψυχολογική ευαλωτότητα του παραπρωματία και να υποδείξει τα στοιχεία εκείνα που απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή κατά τη θεραπεία.

Η χρήση αλκοόλ φαίνεται να προηγείται πολύ συχνά ενός βιασμού. Τουλάχιστον οι μισοί από τους κρατούμενους για βιασμό βρέθηκε να έχουν καταναλώσει υπερβολική ποσότητα αλκοόλ λίγο πριν από το βιασμό (Seto & Barbaree 1995), ενώ η χρήση αλκοόλ βρέθηκε να σχετίζεται με σεξουαλική επιθετικότητα (Abbey 1991, Richardson & Hammock 1991). Η κατανάλωση αλκοόλ τόσο από το δράστη όσο και από το θύμα αυξάνει σημαντικά την πιθανότητα να συμβεί βιασμός (Jones & Meuhlenhard 1990). Η χρήση αλκοόλ φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με περιστασιακές παρά με σχεδιασμένες σεξουαλικές επιθέσεις, καθώς και με αυξημένη χρήση βίας (Johnson et al 1978). Δεδομένου ότι η χρήση αλκοόλ είναι διαδεδομένη και συγχρόνως έχει σχέση και με άλλες μορφές παραπρωματικής συμπεριφοράς, είναι σημαντικό να εκτιμηθεί ο ρόλος της στη διαδικασία της διάπραξης, καθώς και η πιθανότητα ύπαρξης προβλήματος εθισμού από αλκοόλ.

Το μοντέλο των Ward et al (1995) υπέδειξε τη σπουδαιότητα της θετικής ή αρνητικής συναισθηματικής πρόσληψης του ατόμου κατά την αρχική φάση διάπραξης του βιασμού. Για παράδειγμα, βρέθηκε ότι οι παραπρωματίες που βιώνουν αρνητικές συναισθηματικές καταστάσεις νωρίς στην αλυσίδα διαδικασίας του παραπρώματος τείνουν να ενεργούν με βάση συγκεκριμένο σχεδια-

ΒΙΑΣΜΟΣ

σμό και είναι περισσότερο πιθανό να έχουν αρνητική εικόνα για τον εαυτό τους μετά τη διάπραξη. Αντίθετα, αυτοί που αρχικά έχουν θετικές συναισθηματικές προσλήψεις είναι πιο πιθανό να σχεδιάζουν συνειδητά τη διάπραξη και να βλέπουν το όλο γεγονός ευχάριστο και ωφέλιμο, τόσο για τον ίδιο όσο και για το θύμα. Η αναγνώριση, λοιπόν, των στρατηγικών που χρησιμοποιούν οι βιαστές ως απάντηση σε κάποια θετική ή αρνητική συναισθηματική πρόσληψη μπορεί να βοηθήσει τον κλινικό στην ανεύρεση κατάλληλων στόχων για θεραπευτική παρέμβαση.

Η πορνογραφία έχει τη δυνατότητα να αίρει την αναστολή της σεξουαλικής επιθετικότητας, τροφδοτώντας με σχετικό φαντασιωσικό υλικό και αυξάνοντας τη σεξουαλική διέγερση και λειτουργικότητα. Ο κλινικός θα πρέπει να εκτιμήσει τον τύπο, την ποσότητα, τη μέθοδο και το ιστορικό χρήσης της πορνογραφίας από τον παραπτωματία.

Σχετικός με τον τομέα της πορνογραφίας είναι ο τομέας των σεξουαλικών φαντασιώσεων (Marshall 1988, Murrin & Laws 1990). Πρόκειται για έναν ευαίσθητο τομέα εξέτασης και συχνά θα ακούσουμε τους σεξουαλικούς παραπτωματίες να επιμένουν ότι δεν φαντασιώνουν σεξουαλικά. Είναι σημαντικό ο κλινικός να είναι καθησυχαστικός και να φυσιολογικοποιεί την έννοια της σεξουαλικής φαντασίωσης χρησιμοποιώντας έναν ευρύ όρο, που να περιλαμβάνει σκέψεις και εικόνες. Για την εκτίμηση των σεξουαλικών φαντασιώσεων θα πρέπει να συλλεγούν οι εξής πληροφορίες: η σχέση των σεξουαλικών φαντασιώσεων με τον αυνανισμό, η συχνότητα, το θέμα, ο ρόλος τους στην πραγματοποίηση του βιασμού, οι πηγές ή το υλικό των φαντασιώσεων, η διάρκεια, η παρουσία παρεκκλινουσών φαντασιώσεων και η αναλογία τους σε σχέση με τις συνολικές και, τέλος, ο τρόπος ανάπτυξής τους με το χρόνο (Marshall 1996). Το φαντασιωσικό υλικό συχνά έχει στενή σχέση τόσο με τη σεξουαλική προτίμηση όσο και με τον τρόπο του βιασμού. Για το λόγο αυτόν, μπορεί να δώσει σημαντικές πληροφορίες για τους ανωτέρω παράγοντες.

Προσχεδιασμός της διάπραξης βιασμού

Για τη διερεύνηση των παραγόντων που προηγούνται της διάπραξης, είναι απαραίτητη η διευκρίνιση εάν υπήρχε ή όχι προσχεδιασμός της διάπραξης. Είναι επίσης χρήσιμο να διευκρινιστεί εάν πρόκειται για πρόσφατο ή παλαιό σχεδιασμό. Ο παλαιός σχεδιασμός ενδέχεται να έχει ήδη κοινοποιηθεί με κάποιον τρόπο από τον υποψήφιο παραπτωματία. Ούτως ή άλλως, όμως, φαίνεται ότι πραγματοποιείται μια σειρά, πιθανόν μη σχετικών, μικρών αποφάσεων, οι οποίες αυξάνουν την πιθανότητα της τελικής διάπραξης (Ward et al 1995, Pithers 1990). Μια κατηγορία μη προσχεδιασμένης διάπραξης περιλαμβάνει τις περιπτώσεις όπου η σεξουαλική επίθεση είναι παρορμητική και πραγματοποιείται συχνά παράλληλα με τη διάπραξη και άλλου τύπου εγκλημάτων (Knight & Prentky 1990).

Χαρακτηριστικά του θύματος και φύση της διάπραξης

Η περιγραφή των χαρακτηριστικών του θύματος μπορεί να βοηθήσει τον κλινικό ώστε να διευκρινίσει τον προτιμώμενο στόχο των βιαστών. Η εκτίμηση θα πρέπει αρχικά να εστιάζεται στα μεί-

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

ζονα δημογραφικά χαρακτηριστικά του θύματος, όπως ηλικία, φύλο και πιθανή ευαλωτότητα λόγω ανικανότητας ή αναπηρίας. Είναι επίσης χρήσιμη η γνώση της διαφοράς ηλικίας μεταξύ θύματος και θύτη και η φύση της σχέσης τους. Οι βιαστές μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το εάν εστιάζουν την προσοχή τους στον εαυτό τους, στη σχέση τους με το θύμα ή αποκλειστικά στο θύμα. Για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των βιασμών οι οποίοι γίνονται σε πλαίσια σχέσης φιλίας ή συζύγων, ο θύτης συχνά υποστηρίζει ότι είχε κάθε δικαίωμα να απαιτήσει και να εξαναγκάσει το θύμα σε σεξουαλική πράξη. Μπορεί επίσης να πιστεύει ότι το θύμα πράγματι επιθυμούσε να κάνει σεξ μαζί του ή ακόμη ότι το θύμα έδειχνε συναίνεση στις απαιτήσεις του. Εάν όμως η προσοχή του βιαστή επικεντρώνεται στην τάση του να κυριαρχήσει, είναι τελείως απίθανο να προβληματιστεί πάνω στις απόψεις του θύματος ή πάνω σε θέματα που αφορούν τα δικαιώματα του ατόμου. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι σημαντικές για την κατανόηση του τρόπου διάπραξης του βιασμού, τον τύπο του θύματος, το βαθμό βιαιότητας που ασκήθηκε, καθώς και τη φύση της σχέσης που υπήρχε ανάμεσα στο θύμα και το θύτη. Η εκτίμηση της κατηγοριοποίησης που κάνει ο βιαστής για το θύμα, δηλαδή σύντροφος, σχέση, φίλη ή φλερτ, η ερμηνεία που δίνει για τις αντιδράσεις του θύματος, τα συναισθήματά του για το θύμα και η ικανότητα κατανόησης των σκέψεων, συναισθημάτων και αντιδράσεων του θύματος, δίνει σημαντικές πληροφορίες για την υποκείμενη γνωσιακή και συναισθησιακή διεργασία του βιαστή.

Είναι επίσης σημαντικό να εκτιμηθεί ο τύπος της σεξουαλικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της διάπραξης. Για παράδειγμα, περιελάμβανε επαφή με τα χέρια, στοματικό σεξ, διείσδυση με το πέος ή άλλο αντικείμενο, υπερβολική και σαδιστικού τύπου βία ή τραυματισμό; Η κατανόηση της ακριβούς φύσης και τρόπου της διάπραξης βοηθά τον κλινικό στην ταυτοποίηση των κινήτρων και των σκοπών του βιαστή και συγχρόνως στην κατηγοριοποίησή του (Knight & Prentky 1990). Για παράδειγμα, είναι σημαντικό να διαπιστωθεί εάν ο βιασμός ήταν αποτέλεσμα κάποιας συγκεκριμένης σεξουαλικής προτίμησης, θυμού εναντίον των γυναικών, αντικοινωνικών στοιχείων προσωπικότητας, άρσης αναστολών ή γενικευμένης διαταραχής της κρίσης. Η παρουσία μεγαλύτερης επιθετικότητας από αυτήν που χρειάζεται για την απόκτηση της σεξουαλικής του επιθυμίας υποδεικνύει την ύπαρξη κινήτρων διαφορετικών από αυτά της σεξουαλικής ικανοποίησης.

Σημαντική είναι επίσης η ανάλυση των αντιδράσεων του βιαστή μετά από τη διάπραξη. Φαίνεται να υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των βιαστών, στις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές, μετά τη διάπραξη του βιασμού. Για παράδειγμα, μια θετική εξέλιξη αναμένεται να ευνοήσει τη συνέχιση παρόμοιων πράξεων, ενώ μια αρνητική μπορεί να οδηγήσει στην αποτροπή μελλοντικών πράξεων. Συμπληρωματικές πληροφορίες μπορεί να περιλαμβάνουν πιθανές ενέργειες του βιαστή ώστε να μην ανακαλυφθεί, τις τωρινές απόψεις του βιαστή για το θύμα, τον τρόπο που αποκαλύφθηκε η πράξη του και τις απόψεις του για τον τρόπο αντίδρασης των άλλων όταν ανακοινώθηκε η απόδοση του βιασμού σε αυτόν.

Συναισθηματικοί παράγοντες και κίνητρο

Αποτελεί σημαντική κλινική πληροφόρηση η αναγνώριση και ταυτοποίηση των κινήτρων μιας σεξουαλικά επιθετικής πράξης. Η σημαντικότητα των παραγόντων αυτών έγκειται στη σύνδεσή τους με τη στρατηγική συμπεριφοράς και τη συναισθηματική κατάσταση (Johnston & Ward 1996). Η αποτυχία ενός ατόμου να αναλάβει κάποιο σημαντικό ρόλο μπορεί να οδηγήσει σε βίωση αρνητικών συναισθημάτων και σε προσπάθεια αλλαγής της κατάστασης με βάση τον επαναπροσδιορισμό των βασικών στόχων. Για παράδειγμα, εάν δεν ικανοποιηθούν οι επιθυμίες που προσδοκά ένας βιαστής από μια γυναίκα, η ανάγκη της αίσθησης του ελέγχου οδηγεί σε χρησιμοποίηση ισχύος και, τελικά, σεξουαλικής επιθετικότητας. Μερικά κίνητρα ή σκοποί φαίνεται να ενεργοποιούνται εύκολα κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Η ανάγκη κυριαρχίας και επίδειξης δύναμης έναντι των γυναικών έχουν ταυτοποιηθεί ως χρόνια σιωπηρά κίνητρα για τους βιαστές και συνδέονται με την παραπρωματική τους συμπεριφορά (Groth et al 1977, Scully 1990).

Το κίνητρο σχετίζεται με τη συναισθηματική κατάσταση του ατόμου. Έχει υποστηριχθεί ότι ο θυμός σχετίζεται με τη σεξουαλική κακοποίηση (Brownmiller 1975), αλλά πρόσφατες έρευνες διαπίστωσαν μικρή διαφορά επιπέδων θυμού ανάμεσα σε βιαστές και φυσιολογικούς μάρτυρες (Scidman et al 1994). Βρέθηκε επίσης ότι οι βιαστές παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα θυμού σε σχέση με τους παιδόφιλους (Hudson & Ward 1997).

Πρόσφατες έρευνες, με τη χρήση της θεωρίας της προσκόλλησης (attachment theory), βρήκαν ότι οι περισσότεροι σεξουαλικοί παραπρωματίες έχουν προσκολλήσεις που υποδεικνύουν ανασφάλεια (Ward et al 1996). Τα άτομα που έχουν φοβικές προσκολλήσεις επιθυμούν κοινωνικές επαφές και σχέσεις, αλλά, νιώθοντας συνεχώς φόβο απόρριψης, προτιμούν να κρατούν τους γύρω τους σε κάποια απόσταση. Τα προσκολλημένα ανασφαλώς άτομα, που αποτελούν την τυπική μορφή των βιαστών, αντιμετωπίζουν επιφυλακτικά τις στενές σχέσεις, επιλέγοντας καταστάσεις που απαιτούν ελάχιστα επίπεδα συναισθηματικής και διαπροσωπικής εμπλοκής. Τέλος, οι σεξουαλικοί παραπρωματίες με τη συγκεκριμένη αυτή μορφή προσκόλλησης βιώνουν αίσθημα αναξιοτητας, το οποίο, σε συνδυασμό με τη θετική εκτίμηση προς άλλα άτομα, οδηγεί στη συνεχή αναζήτηση απόδειξης από άλλους. Η μορφή αυτή είναι απίθανο να οδηγήσει σε σχέσεις που ικανοποιούν, αφήνοντας έτσι και τα δύο μέλη της σχέσης δυστυχισμένα και με υψηλά επίπεδα μοναξιάς. Τα άτομα αυτά είναι σεξουαλικά προδιατεθειμένα να τείνουν να ικανοποιούν τις ισχυρές ανάγκες για ασφάλεια και συναισθηματισμό μέσα από τη σεξουαλική εμπλοκή.

Οι διαστάσεις επιθετικότητας και παρορμητικότητας

Έρευνες σε άτομα με διαταραχές προσωπικότητας υποδεικνύουν κάποιο βιολογικό υπόβαθρο στην ύπαρξη διαχωρισμού ανάμεσα στην παρορμητική και μη παρορμητική επιθετικότητα. Οι Barratt et al (1997), μελετώντας την επιθετικότητα σε φυλακισμένους με αντικοινωνική δομή προσωπικότητας, βρήκαν ότι τα άτομα που είχαν διαπράξει παρορμητικού τύπου επιθετικές πράξεις

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

είχαν, σε σχέση με τα άτομα που διέπραξαν κυρίως μη παρορμητικές επιθετικές πράξεις, χαμηλότερη επίδοση στις λεκτικές δοκιμασίες, χαμηλότερα επίπεδα του μεταβολίτη σεροτονίνης στο εγκεφαλονωτιαίο υγρό και σημαντική μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς με τη χρήση του αντιεπιληπτικού φαρμάκου φαινοτοΐνη. Οι ερευνητές αυτοί όρισαν την παρορμητικότητα ως μια προδιάθεση για αιφνίδιες και χωρίς προηγούμενο σχεδιασμό αντιδράσεις σε κάποιο ερέθισμα, χωρίς να δίνεται σημασία στις αρνητικές συνέπειες των αντιδράσεων αυτών. Υπέθεσαν ότι υπάρχουν τρία μέρη που συνθέτουν την παρορμητικότητα: αυξημένη κινητική (motor) δραστηριότητα, χαμηλότερη γνωσιακή (cognitive) διεργασία και χαμηλότερη ικανότητα σχεδιασμού (no plan).

Οι Buss & Perry (1992) υποστήριξαν ότι η επιθετικότητα αποτελείται από τέσσερις συνιστώσες: (α) Τη σωματική (physical aggression) και (β) λεκτική (verbal aggression) επιθετικότητα, που προκαλούν βλάβη στους άλλους και αποτελούν το κινητικό μέρος της συμπεριφοράς. (γ) Το θυμό ή οργή (anger), που διεγείρει και προετοιμάζει για επιθετικότητα. Αποτελεί το συναισθηματικό μέρος της συμπεριφοράς και συγχρόνως λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στο κινητικό και γνωσιακό τμήμα της επιθετικής συμπεριφοράς. (δ) Την εχθρότητα (hostility), που χαρακτηρίζεται από μειωμένα επίπεδα ικανότητας κρίσης και συνιστά το γνωσιακό μέρος της επιθετικής συμπεριφοράς. Οι ίδιοι ερευνητές, μελετώντας σε υγιή άτομα τους παράγοντες αυτούς σε σχέση με την προσωπικότητα, βρήκαν ότι όλες αυτές οι συνιστώσες της επιθετικότητας σχετίζονταν με την παρορμητικότητα. Επιπλέον, το σωματικό και λεκτικό τμήμα σχετίζονταν με την εξωστρεφή συμπεριφορά, ενώ η εχθρότητα σχετιζόταν με τη συναισθηματικότητα.

Έχουν προταθεί διάφορα μοντέλα ανάπτυξης αντικοινωνικής ή εγκληματικής συμπεριφοράς, τα περισσότερα από τα οποία περιλαμβάνουν την ύπαρξη αλληλεπίδρασης ενδοπροσωπικών και κοινωνικοπολιτισμικών παραγόντων (Farrington 1993, Perris 1994). Ο Cloninger (1994) πρότεινε την ψυχοβιολογική θεωρία της προσωπικότητας, υποθέτοντας την ύπαρξη αλληλεπίδρασης τόσο κληρονομικών όσο και περιβαλλοντικών παραγόντων. Συγκεκριμένα, υπέθεσε τέσσερις γενετικά προσδιοριζόμενες διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας (temperament) και τρεις διαστάσεις του χαρακτήρα (character), που ολοκληρώνονται στη διάρκεια της κοινωνικοποίησης. Οι διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας περιλαμβάνουν την αναζήτηση νέων εμπειριών (Novelty Seeking, NS), που χαρακτηρίζεται από συχνή εξερευνητική δραστηριότητα ως αντίδραση σε νέο ερέθισμα, παρορμητική συμπεριφορά και συχνή εναλλαγή της διάθεσης, την αποφυγή της βλάβης (Harm Avoidance, HA), που χαρακτηρίζεται από παθητική αποφευκτική συμπεριφορά, την εξάρτηση από την επιβράβευση (Reward Dependence, RD), που χαρακτηρίζεται από συμπεριφορές εξαρτώμενες από την αποδοχή των άλλων, και την επιμονή (Persistence, PE), που χαρακτηρίζεται από συνέχιση της προσπάθειας ανεξάρτητα από ματαιώσεις ή κόπωση. Οι διαστάσεις του χαρακτήρα σχετίζονται με τον τρόπο που το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως αυτόνομη ύπαρξη (αυτοπροσδιορισμός, Self-Directedness, SD), ως ένα μέρος της ανθρώπινης κοινότητας (συνεργασιμότητα, Cooperativeness, CO) ή ως ένα μέρος του σύμπαντος (αυτοϋπέρβαση, Self-Transcendence, ST). Η βασική έννοια του αυτοπροσδιορισμού σχετίζεται με την ικανότητα του ατόμου να ρυθμίζει

τη συμπεριφορά του σύμφωνα με προσωπικές αξίες και σκοπούς, ενώ η βασική έννοια της συνεργασιμότητας σχετίζεται με ένα φάσμα χαρακτήρα που κυμαίνεται από τη συγκαταβατικότητα έως την εχθρικότητα και την επιθετικότητα. Έρευνες έδειξαν ότι άτομα με συνδυασμό χαμηλών επιπέδων αυτοπροσδιορισμού και συνεργασιμότητας χαρακτηρίζονται από ύπαρξη κάποιας διαταραχής προσωπικότητας (Cloninger et al 1993). Ο συνδυασμός υψηλών επιπέδων αναζήτησης νέων εμπειριών και χαμηλών επιπέδων αποφυγής βλάβης και εξάρτησης από επιβράβευση χαρακτηρίζει τις αντικοινωνικές προσωπικότητες (Cloninger 1987). Επίσης, μελέτες σε εφήβους έδειξαν ότι ο συνδυασμός υψηλών επιπέδων αναζήτησης νέων εμπειριών και χαμηλών επιπέδων εξάρτησης από επιβράβευση, επιμονής και αυτοπροσδιορισμού προδιαθέτει σε εγκληματική συμπεριφορά με συνοδό χρήση εθιστικών ουσιών (Wills et al 1994, Masse & Tremblay 1997, Ruchkin et al 1998).

Ψυχοκοινωνικό ιστορικό ατόμων που καταδικάστηκαν για βιασμό

Οικογενειακό ιστορικό

Η οικογένεια παρέχει το βασικό πλαίσιο μαθησιακής ανάπτυξης. Έχει ταυτοποιηθεί ένας αριθμός οικογενειακών παραγόντων που παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη σεξουαλικής επιθετικότητας. Διαπροσωπικοί παράγοντες, όπως αρνητικές και απομακρυσμένες σχέσεις με γονείς, ασταθής ή αμελής φροντίδα, γονεϊκή απώλεια λόγω θανάτου, χωρισμού ή διαζυγίου και υψηλή συχνότητα σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης, χαρακτηρίζουν τις πρώιμες παιδικές εμπειρίες πολλών σεξουαλικών παραπτωμάτων (Fagan & Wexler 1988, Prentky et al 1989, Ryan & Lane 1991, Seghorn et al 1987, Tingle et al 1986). Είναι επομένως σημαντικό να αποκτηθούν πληροφορίες σχετικές με τη φύση της σχέσης των ατόμων αυτών με τους γονείς και τα αδέρφια τους. Επίσης, σημαντικές είναι πληροφορίες που αφορούν απώλεια γονέα, εγκατάλειψη, σταθερότητα οικογενειακού περιβάλλοντος, χρήση βίας και, τέλος, επάρκεια του μοντέλου του γονεϊκού ρόλου. Το οικογενειακό ιστορικό αποτελεί ιδανικό σημείο για να αρχίσει μια διαδικασία εκτίμησης, ενώ συγχρόνως διευκολύνει την ανάπτυξη της σχέσης ιατρού-ασθενούς, ιδιαίτερα πριν από τη συζήτηση πιο ευαίσθητων θεμάτων.

Ιστορικό εκπαίδευσης

Οι βιαστές τείνουν να εγκαταλείπουν το σχολείο τους (Bard et al 1987), αν και η εκπαιδευτική τους εξέλιξη μπορεί να ποικίλλει αρκετά. Οι νοητικές ικανότητες είναι ευνόητο ότι επηρεάζουν την πορεία της θεραπείας. Για το λόγο αυτόν, η εκτίμηση θα πρέπει να περιλαμβάνει το ιστορικό εκπαίδευσης, το γενικό νοητικό επίπεδο και την παρουσία μαθησιακών ελλειμμάτων. Η επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων και η συμπεριφορά στο σχολείο παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις νοητικές και ψυχολογικές δυνατότητες. Για παράδειγμα, μπορεί κανείς να διακρίνει δυσκολίες παρακολούθησης, παρορμητικότητα, έλλειψη στόχων, χαμηλή αυτοπεποίθηση και επιμονή. Οι

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

παράγοντες αυτοί έχουν εμφανή επίδραση στην εξέλιξη της θεραπευτικής διαδικασίας της παραπρωματικής σεξουαλικής συμπεριφοράς και μπορεί να υποδείξουν την ανάγκη συμπληρωματικής εκπαιδευτικής παρέμβασης.

Εργασιακό ιστορικό

Η ύπαρξη σταθερού εργασιακού ιστορικού τείνει να προστατεύει από την ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς (Bartol 1991). Πράγματι, οι βιαστές τείνουν να έχουν ασταθές εργασιακό ιστορικό σε ανειδίκευτες εργασίες (Bard et al 1987). Είναι επομένως χρήσιμο να εκτιμηθεί το εργασιακό ιστορικό, εστιάζοντας στη σταθερότητα και το είδος εργασίας, στο επίπεδο επιδεξιότητας και υπευθυνότητας και στη γενικότερη στάση που επέδειξε απέναντι στην εργασία. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να σχετίζονται με ψυχολογικά χαρακτηριστικά, όπως επιμονή, ικανότητα ανοχής στη ματαίωση και ικανότητα σχεδιασμού και επίτευξης στόχων. Οι πληροφορίες του εργασιακού ιστορικού μπορεί επίσης να υποδείξουν την ανάγκη ειδικών παρεμβάσεων, με σκοπό την αύξηση της μελλοντικής δυνατότητας για εργασία.

Κοινωνικό ιστορικό

Τα άτομα με ιστορικό διαταραγμένης προσκόλλησης ή πρόσδεσης (attachment) με τα άτομα που τους έχουν αναθρέψει, είναι περισσότερο πιθανό να παρουσιάσουν δυσλειτουργικές σχέσεις και σε άλλους τομείς (Hazan & Shaver 1994). Έχοντας υπόψη τις προαναφερθείσες διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι βιαστές παρουσιάζουν προβληματικό κοινωνικό ιστορικό. Για παράδειγμα, έχει αναφερθεί χαμηλό επίπεδο συναισθηματικής εμπλοκής με τους συναδέλφους τους (Blaske et al 1989), ενώ το 86% είχαν ελάχιστους ή καθόλου φίλους κατά τη νεαρή ηλικία (Tingle et al 1986). Γνωρίζοντας λοιπόν τη σπουδαιότητα των πρώιμων παιδικών εμπειριών στη μελλοντική ανάπτυξη κοινωνικού άγχους, θεωρείται σκόπιμη η αναλυτική διερεύνηση του κοινωνικού ιστορικού. Η εκτίμηση θα πρέπει να περιλαμβάνει την ποιότητα, τη σταθερότητα και τη διάρκεια των δεσμών φιλίας, τη φύση και έκταση της κοινωνικής απομόνωσης, τη μορφή των διαπροσωπικών σχέσεων, τις δυσκολίες που πιθανόν υπήρξαν κατά τις πρώιμες σχέσεις και τον τρόπο λειτουργίας του ατόμου μέσα σε μια ερωτική σχέση. Η ανίχνευση ενδεχόμενων ειδικών ελλειμμάτων της κοινωνικότητας των βιαστών είναι σημαντική για το θεραπευτικό σχεδιασμό.

Κοινωνικές δεξιότητες

Επειδή ο βιασμός θεωρείται έγκλημα κατά της προσωπικότητας, επικρατεί η άποψη ότι το επίπεδο κοινωνικών δεξιοτήτων αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη παρεκκλίνουσας σεξουαλικής συμπεριφοράς (Ward et al 1997). Παλαιότερες αλλά και πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι οι βιαστές παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων.

ΒΙΑΣΜΟΣ

Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι υπολείπονται σε κοινωνικού τύπου δεξιότητες (Segal & Marshall 1985) και στην αντίληψη των συνεπειών μιας ενέργειας (Lipton et al 1987), παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα άγχους, σε συνθήκες εργαστηρίου, όταν τους ζητείται να παίξουν ανταγωνιστικό ρόλο (Overholser & Beck 1986), παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα όταν σχετίζονται με γυναίκες (Clark & Lewis 1977, Laws & Serber 1975) και δείχνουν έλλειψη αγωνιστικής διάθεσης σε ετεροσεξουαλικές καταστάσεις (Stermac & Quinsey 1986).

Θα πρέπει όμως να διαχωρίζουμε τη μοναχικότητα, την ικανότητα για στενή διαπροσωπική σχέση και τις κοινωνικές δεξιότητες από την κοινωνικότητα γενικά. Για να είναι ένα άτομο κοινωνικό, θα πρέπει να είναι ικανό να ερμηνεύει επιδέξια τις πληροφορίες, να επιλέγει τις αντιδράσεις του και να εκτελεί τις αντιδράσεις αυτές (McFall 1982). Οι βιαστές παρουσιάζουν ελλείμματα σε μία ή περισσότερες από τις περιοχές αυτές και για να εξετάσουμε την ακριβή φύση των ελλειμμάτων αυτών θα πρέπει να μελετήσουμε το άγχος, τη διάθεση επιβολής και την ερμηνεία που αποδίδεται στα κοινωνικά ερεθίσματα (Stermac & Quinsey 1986). Οι Knight & Prentky (1987), δίνοντας έμφαση στη μελέτη της σχέσης κοινωνικότητας, αναπτυξιακών παραγόντων και μορφής παραπτώματος, βρήκαν ότι οι βιαστές που επιδεικνύουν σαδισμό, σε σύγκριση με τους άλλους τύπους βιαστών, υπέστησαν πολύ συχνότερα σεξουαλική κακοποίηση και είχαν πιο πτωχή κοινωνικότητα, χαμηλά επίπεδα ετεροσεξουαλικής εξάρτησης και πιο ασταθείς διαπροσωπικές σχέσεις.

Σεξουαλική ταυτότητα ατόμων που καταδικάστηκαν για βιασμό

Σεξουαλικό ιστορικό

Έχει ταυτοποιηθεί μια σειρά κοινών στοιχείων στο σεξουαλικό ιστορικό των βιαστών. Οι άνδρες που παρουσιάζουν σοβαρή σεξουαλική επιθετικότητα φαίνεται να έχουν πιο πρώιμες και συχνές σεξουαλικές εμπειρίες (Koss 1989) και πιο χαλαρές πεποιθήσεις για τη σεξουαλικότητα (Marshall 1989). Επίσης, υπάρχουν ενδείξεις για αυξημένη συννοσηρότητα με παραφυλίες (Freund 1990, Marshall et al 1991), καθώς και αυξημένη ενασχόληση με την πορνογραφία (Carter et al 1987, Cook et al 1971, Goldstein et al 1971). Ο κλινικός θα πρέπει επίσης να εξετάζει τη συχνότητα της σεξουαλικής δραστηριότητας, τυχόν καταναγκαστικά σεξουαλικά στοιχεία, καθώς και την ύπαρξη, τον τύπο και τη διαδικασία ενδεχόμενης αποκλίνουσας σεξουαλικής δραστηριότητας (Groth & Loreda 1981). Είναι γενικά αποδεκτό ότι ένας σημαντικός αριθμός βιαστών έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά κατά την παιδική ηλικία ή υπήρξαν μάρτυρες παρεκκλίνουσας σεξουαλικής δραστηριότητας (Burgess et al 1988, Dhawan & Marshall 1996). Δεν παρουσιάζουν όμως σεξουαλική επιθετικότητα όλοι αυτοί που έχουν κακοποιηθεί κατά την παιδική ηλικία. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει την ύπαρξη και άλλων παραγόντων που μεσολαβούν στην πορεία ανάπτυξης σεξουαλικής επιθετικότητας. Η επιθυμία εξευτελισμού του θύματος και η έλλειψη ικανότητας και ενσυναίσθησης και ταυτοποίησης με τους άλλους έδειξαν να αποτελούν τέτοιους παράγοντες (Finkelhor 1984).

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

Η λήψη του σεξουαλικού ιστορικού θα πρέπει να γίνεται αφού πρώτα έχουν διερευνηθεί άλλες αναπτυξιακές πλευρές και έχει εγκατασταθεί θετική θεραπευτική σχέση. Θα πρέπει να αρχίζει με γενικές πληροφορίες για τη σεξουαλικότητα και το επίπεδο γνώσεων για τη σεξουαλική πράξη και μετά να επεκτείνεται σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλική δραστηριότητα του ατόμου, περιλαμβανομένου του αυνανισμού, της φύσης των σεξουαλικών φαντασιώσεων και επιθυμιών, καθώς και της φύσης και συχνότητας ενδεχόμενων σεξουαλικών παρεκκλίσεων. Είναι επίσης σημαντικό να εκτιμάται το θέμα του σεξουαλικού προσανατολισμού, η εμμονή στην πορνογραφία, η προσωπική εμπειρία σεξουαλικής κακοποίησης και η ύπαρξη σεξουαλικής δυσλειτουργίας.

Ένα ενδελεχές σεξουαλικό ιστορικό πιθανόν να αποκαλύψει θέματα που σχετίζονται με έλλειψη πληροφόρησης του ατόμου για τη σεξουαλικότητα ή με την ανάγκη εφαρμογής κάποιας ειδικής συμπεριφορικής θεραπευτικής παρέμβασης. Οι κατ' εξακολούθηση βιαστές μπορεί να χρειάζονται άλλου τύπου θεραπευτική παρέμβαση από αυτούς που βίασαν για πρώτη φορά. Η διερεύνηση της προηγούμενης σεξουαλικής παραπτωματικότητας είναι σημαντική, αφού ο καλύτερος προγνωστικός παράγοντας για μια μελλοντική σεξουαλικά επιθετική πράξη είναι το ιστορικό προηγούμενης παρόμοιας συμπεριφοράς και, ειδικότερα, η σοβαρότητα και η συχνότητα αυτής.

Ερωτικές σχέσεις

Αρκετοί ερευνητές παρατήρησαν ότι οι σεξουαλικοί παραπτωματίες είναι κοινωνικά απομονωμένοι, με λίγες στενές ερωτικές σχέσεις (Fagan & Wexler 1988, Marshall 1989, Tingle et al 1986). Εκείνοι μάλιστα οι σεξουαλικοί παραπτωματίες που έχουν πολλές σχέσεις, τις περιγράφουν ως επιφανειακές (Marshall 1989). Οι παρατηρήσεις αυτές ώθησαν τους ερευνητές να μελετήσουν τις ερωτικές σχέσεις των σεξουαλικών παραπτωματιών, απομονώνοντας κάποιες παραμέτρους, οι οποίες θεωρούνται κρίσιμες για το σχηματισμό και τη διατήρηση μιας στενής ερωτικής σχέσης. Κοινό στοιχείο των σεξουαλικών παραπτωματιών αποτελεί η αποτυχία επίτευξης στενής ερωτικής σχέσης, η οποία οδηγεί σε βίωση μοναξιάς (Awad et al 1984, Fagan & Wexler 1988, Saunders et al 1986, Scidman et al 1994, Tingle et al 1986). Βρέθηκε ότι οι σεξουαλικοί παραπτωματίες παρουσιάζουν σημαντικά μεγαλύτερες δυσκολίες στην ανάπτυξη στενής ερωτικής σχέσης, καθώς και σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αίσθησης μοναξιάς, συγκρινόμενοι ξεχωριστά με μη σεξουαλικούς παραπτωματίες καθώς και με γενικό πληθυσμό (Scidman et al 1994). Σε φυλακισμένους για σεξουαλική παραπτωματικότητα βρέθηκαν παρόμοια αποτελέσματα, ενώ, ειδικότερα, οι φυλακισμένοι για αιμομιξία εμφάνιζαν υψηλότερα επίπεδα φόβου ανάπτυξης στενής ερωτικής σχέσης, συγκρινόμενα ξεχωριστά με βιαστές και με μη σεξουαλικούς παραπτωματίες, ενώ οι βιαστές παρουσίαζαν χαμηλότερη επιθυμία στενής σχέσης με άνδρες και με μέλη της οικογένειάς τους, συγκρινόμενοι με τους παιδόφιλους (Bumby & Marshall 1994). Πρόσφατη έρευνα επιβεβαίωσε την ύπαρξη διαφορών ανάμεσα στις διάφορες ομάδες σεξουαλικών παραπτωματιών. Τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά βρέθηκε να είναι πιο ευαίσθητα στην απόρριψη, πιο θετικά απέναντι στη σύντροφό τους και λιγότερο ικανοποιημένα με τις σεξουαλικές τους σχέσεις, σε

ΒΙΑΣΜΟΣ

σύγκριση με τους βιαστές. Η μεγαλύτερη ευαισθησία τους απέναντι στην απόρριψη αντανακλά την αρνητική τους άποψη για τον εαυτό τους. Οι βιαστές βρέθηκε να έχουν την αίσθηση ότι δεν λαμβάνουν υποστήριξη από τη σύντροφό τους, τείνουν να την εκτιμούν αρνητικά, γεγονός που υποδεικνύει ότι στα άτομα αυτά υπάρχουν πιο αρνητικά μοντέλα διεργασίας για τους άλλους και ειδικότερα για τις ερωτικές σχέσεις (Ward et al 1997a).

Η θεωρία της προσκόλλησης, ή αλλιώς πρόσδεσης (attachment theory), προσφέρει ένα χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης και μελέτης των διαπροσωπικών σχέσεων των σεξουαλικών παραπτωμάτων (Hudson & Ward 1997, Marshall 1989, Ward et al 1995, Ward et al 1997b). Οι Ward et al (1995), μελετώντας το ερωτικό στυλ προσέγγισης σε –βίαιους και μη βίαιους– σεξουαλικούς και μη σεξουαλικούς παραπτωματίες, βρήκαν ότι σχεδόν όλοι ανέφεραν ανασφαλές στυλ πρόσδεσης (insecure attachment style). Αυτό τους οδήγησε να υποστηρίξουν ότι η ανασφαλής προσκόλληση ή πρόσδεση αποτελεί πιθανόν ένα γενικό παράγοντα ευαλωτότητας που οδηγεί γενικά σε παραπτωματικότητα και όχι ειδικά σε σεξουαλική παραπτωματικότητα. Ειδικότερα, όμως, οι παιδόφιλοι έτειναν να παρουσιάζουν πιο φοβικό στυλ προσκόλλησης, οι βιαστές δεν φάνηκε να μπορούν να διαχωριστούν από τους βίαιους παραπτωματίες και, τέλος, οι μη βίαιοι μη σεξουαλικοί παραπτωματίες έδειξαν υψηλότερα επίπεδα ασφαλούς πρόσδεσης.

Σεξουαλική προτίμηση και σεξουαλική διέγερση

Η σεξουαλική προτίμηση (sexual preference) θεωρείται ένα σταθερό χαρακτηριστικό, το οποίο εγκαθίσταται από την παιδική ηλικία (Langevin 1983) και χαρακτηρίζεται από υψηλή σεξουαλική διέγερση σε ένα προτιμώμενο ερέθισμα. Γενικά, η σεξουαλική συμπεριφορά ακολουθεί τη σεξουαλική προτίμηση. Η τροποποίηση της παρεκκλίνουσας σεξουαλικής προτίμησης αποτελεί συχνά ένα σημαντικό θεραπευτικό στόχο (Laws 1984). Στην περίπτωση του βιασμού, όμως, η ιδιαιτερότητα βρίσκεται στην αποτυχία αναστολής της σεξουαλικής διέγερσης, που προέρχεται κυρίως από τη βιαιότητα παρά από την προτίμηση αυτής καθαυτής της βιαιότητας.

Τα πρότυπα σεξουαλικής διέγερσης έχουν μετρηθεί με την πληθυσμογραφία πέους. Η έρευνα στον τομέα αυτόν έδειξε ότι, σε αντίθεση με τους μη βιαστές, οι βιαστές ανταποκρίνονται τόσο σε σεξουαλική όσο και σε μη σεξουαλική βιαιότητα έναντι των γυναικών (Abel et al 1977, Barbaree et al 1979). Πιο πρόσφατες όμως έρευνες σε άτομα με χαμηλότερου βαθμού παρέκκλιση έδειξαν ότι τα πρότυπα διέγερσης βιαστών και μη βιαστών τείνουν να είναι παρόμοια, εμφανίζοντας και τα δύο μεγαλύτερη διέγερση σε εικόνες με ερωτικό περιεχόμενο κατόπιν συναίνεσης (Baxter et al 1986, Blader & Marshall 1989, Murphy et al 1985). Το γεγονός υποδεικνύει ότι η υπόθεση της σεξουαλικής προτίμησης ισχύει περισσότερο σε ακραίες μορφές σαδιστών βιαστών. Πράγματι, η διέγερση σε εικόνες βιασμού βρέθηκε να είναι υψηλότερη στα άτομα αυτά (Barbaree et al 1994), ενώ η διέγερση σε βίαιου μη σεξουαλικού περιεχομένου εικόνες φάνηκε να συνδέεται με υποτροπή βίαιης παραπτωματικότητας (Rice et al 1990), γεγονός που υποδεικνύει τη χρησιμότητα να

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

περιλαμβάνεται ο εν λόγω παράγοντας στην εκτίμηση. Οι μελέτες αυτές προσπαθούν να διευκρινίσουν το ρόλο της σεξουαλικής διέγερσης στην περίπτωση του βιασμού. Μέχρι τη στιγμή όμως που θα επινοηθεί και αποδειχθεί ένα επαρκές νοηματικό μοντέλο για την παρεκκλίνουσα σεξουαλική διέγερση, η εκτίμηση της σεξουαλικής προτίμησης των βιαστών θα παραμένει προβληματική.

Ειδικές ψυχολογικές παράμετροι που χαρακτηρίζουν τα άτομα που καταδικάστηκαν για βιασμό

Άρνηση και έλλειψη αντίληψης ή/και ανάληψης ευθύνης

Επειδή είναι αυτονόητο ότι η αποδοχή ευθυνών για πράξεις που βλάπτουν άλλους είναι δύσκολη, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι πολλοί βιαστές αρνούνται την ανάληψη ευθύνης της εγκληματικής τους πράξης (Maletzky 1996). Οι σεξουαλικοί παραπρωματίες αρνούνται συχνά όλες τις πλευρές της κατηγορίας, χωρίς μάλιστα να αντιπαραθέτουν σοβαρά επιχειρήματα. Τείνουν σταθερά να ελαχιστοποιούν την έκταση της διάπραξης και τις συνέπειες αυτής. Συχνά επίσης αποδίδουν τη διάπραξη σε άλλους παράγοντες, όπως κατάχρηση αλκοόλ, προβλήματα γάμου ή ψυχολογική ένταση, ενώ συχνή είναι και η άρνηση κάθε πιθανής μελλοντικής διάπραξης.

Επιπλέον της άρνησης και της ελαχιστοποίησης, οι βιαστές παρουσιάζουν διαστρέβλωση στην αντίληψη της συμπεριφοράς των θυμάτων, γεγονός που ενισχύει τη στάση τους να δικαιολογούν τη συμπεριφορά τους. Για παράδειγμα, βλέπουν το ντύσιμο των θυμάτων τους ως «προκλητικό» και δυσκολεύονται να δουν την κατάσταση από την πλευρά των θυμάτων (Scully 1988). Επίσης, αντιλαμβάνονται την παθητικότητα ή το τρόμαγμα των θυμάτων ως επιθυμία ή ευχαρίστηση. Όλες αυτές οι εκλογικεύσεις και οι γνωσιακές αναστροφές ή διαστρεβλώσεις αντανakλούν την άρνηση να αναλάβουν την προσωπική ευθύνη της διάπραξης. Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά της έλλειψης ανάληψης ευθύνης συνδέονται στενά με τη σεξουαλική επιθετικότητα (Rapaport & Burkhart 1984). Συχνά, οι άνδρες που παρουσιάζουν σεξουαλική επιθετικότητα δεν βλέπουν τη συμπεριφορά τους ως βιασμό και αποδίδουν ίση ευθύνη στα άτομα που κακοποίησαν (Koss 1988). Συχνά επίσης οι βιαστές θεωρούν υπεύθυνες για το βιασμό τις γυναίκες και τον εαυτό τους αθώο (Marolla & Scully 1986). Ένα σημείο-κλειδί της εξέτασης είναι η παρουσίαση της αποδοχής της ευθύνης ως θετικού στοιχείου. Όταν αρχίζει να αποδέχεται τις ευθύνες, ο εξεταζόμενος μπορεί να νιώσει ανακούφιση και συγχρόνως να βρεθεί πιο κοντά σε θέση να λάβει βοήθεια. Η κατανόηση ότι η σεξουαλική επιθετικότητα ίσως είναι ένδειξη αδυναμίας και ευαλωτότητας μπορεί να υποδεικνύει τη δύναμη για την ανάληψη αποδοχής των ευθυνών.

Διαστρεβλώσεις της γνωσιακής διεργασίας

Όπως αναφέρθηκε, οι βιαστές παρουσιάζουν έναν αριθμό πεποιθήσεων, οι οποίες διευκολύνουν την ανάπτυξη σεξουαλικής επιθετικότητας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζουν ισχυρή τάση συμφωνίας με τους μύθους που σχετίζονται με το βιασμό (Burt 1980, Koss et al 1985, Malamuth &

ΒΙΑΣΜΟΣ

Check 1983), έντονη εχθρότητα απέναντι στις γυναίκες και αποδοχή εκλογικεύσεων που αφορούν τη βία έναντι των γυναικών (Dewhurst et al 1992). Παράλληλα, οι στάσεις και πεποιθήσεις αυτές συνδέονται με υψηλότερη σεξουαλική διάθεση, ανάγκη για κυριαρχικότητα έναντι των γυναικών, χαμηλότερη ενσυναίσθηση απέναντι στα θύματα και ιστορικό επανάληψης βιασμών κατά το παρελθόν (Briere & Malamuth 1983, Check & Malamuth 1983, Koss 1985, Muechlenhard & Linton 1987, Raparport & Burkhart 1984). Κατά την εκτίμηση ενός βιαστή, ο κλινικός θα πρέπει να είναι ενήμερος για το επίπεδο επικράτησης των μύθων αυτών στο γενικό πληθυσμό. Σύμφωνα με τις φεμινιστικές απόψεις, οι δυτικές κοινωνίες στηρίζουν ένα μεγάλο αριθμό στάσεων και απόψεων που σχετίζονται με το βιασμό (Brownmiller 1975) και, συνεπώς, η πλειονότητα ανδρών και γυναικών μοιράζονται τις ίδιες γνωσιακές διαστρεβλώσεις με τους βιαστές.

Η γνωσιακή εκτίμηση του βιαστή περιλαμβάνει τους λόγους που κατά τη γνώμη του τον οδήγησαν στο βιασμό, τις πεποιθήσεις του για τις συνέπειες της πράξης του, την κατανόηση της εμπλοκής του ανδρικού ρόλου, τη στάση του απέναντι στις γυναίκες (για παράδειγμα, «όλες οι γυναίκες είναι αδιάφορες, κυριαρχικές και υπολογίστριες»), τη στάση του απέναντι στο γυναικείο σεξουαλικό ρόλο και, τέλος, τις απόψεις του για τη διαπροσωπική βία. Ο κλινικός, επίσης, θα πρέπει να εκτιμήσει το συνολικό γνωσιακό προφίλ, εάν για παράδειγμα το άτομο τείνει να αποφεύγει τη συζήτηση επώδυνων θεμάτων, ή τον τρόπο που εκλογικεύει τη συμπεριφορά του. Τέλος, η εκτίμηση του επιπέδου κατανόησης του βιασμού που διέπραξε, αλλά και της σεξουαλικότητας γενικότερα, μπορεί να υποδείξουν τις θεραπευτικές κατευθύνσεις.

Έλλειψη ενσυναίσθησης

Η έλλειψη ενσυναίσθησης (empathy) έναντι των θυμάτων και η αδυναμία ή άρνηση κατανόησης του μεγέθους του τραύματος που προκαλεί η σεξουαλική κακοποίηση, αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά των σεξουαλικών παραπτώματιών (Ward et al 1995). Οι βιαστές συχνά είναι ανίκανοι να κατανοήσουν τα συναισθήματα των άλλων ή να δείξουν ενσυναίσθηση στα θύματά τους (Abel et al 1985, Rice et al 1994, Scully 1988). Σε αντιδιαστολή, σε μη παραπτώματιες, βρέθηκε στενή σχέση μεταξύ ενσυναίσθησης και θυμάτων βιασμού (Deitz et al 1982).

Τα χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης των βιαστών έναντι των θυμάτων τους βρέθηκε να σχετίζονται με υψηλότερα επίπεδα διέγερσης μετά από έκθεση σε απεικονίσεις βιασμού, γεγονός που υποδεικνύει ότι η ενσυναίσθηση λειτουργεί μάλλον ως ανασταλτικός παράγοντας (Rice et al 1994). Η δυσφορία, επίσης, που παρουσιάζει το θύμα φαίνεται να αυξάνει τη διέγερση του βιαστή. Οι παρατηρήσεις αυτές οδήγησαν στην υπόθεση ότι οι σεξουαλικοί παραπτώματιες παρουσιάζουν γενικά ελλείμματα στην ενσυναίσθηση, γεγονός που τους οδηγεί ευκολότερα στην κακοποίηση των άλλων. Πιθανότερη όμως φαίνεται να είναι η εκλεκτική έλλειψη ενσυναίσθησης έναντι των θυμάτων τους και όχι των θυμάτων γενικά (Marshall et al 1993, 1995).

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

Η έννοια της ενσυναίσθησης εμπεριέχει τόσο γνωσιακά όσο και συναισθηματικά στοιχεία (Goldstein & Michaels 1985) και ο πλέον χρήσιμος τρόπος κατανόησής της είναι η θεωρία των τεσσάρων βημάτων, των Marshall et al (1995). Αυτή περιλαμβάνει την ικανότητα συναισθηματικής αναγνώρισης, την ικανότητα πρόβλεψης, τη συναισθηματική ανταπόκριση και, τέλος, την κατάλληλη συμπεριφορική απάντηση, όπως για παράδειγμα τη χορήγηση βοήθειας. Είναι σημαντικό για τον κλινικό να εντοπίσει το έλλειμμα που παρουσιάζει ο κάθε δράστης στην αλυσίδα αυτή. Επίσης, είναι σημαντικό να διευκρινίσει ενδεχόμενα εκλεκτικά ελλείμματα ενσυναίσθησης, εάν για παράδειγμα υπάρχει δυσκολία αντίληψης των συναισθημάτων των ανθρώπων γενικά, μόνο των γυναικών ή μόνο των δικών του θυμάτων.

Ψυχιατρική εκτίμηση

Διάγνωση Άξονα I

Η παρουσία ψυχικών διαταραχών θεωρείται πιο συχνή στους βιαστές. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι στο ένα τρίτο ενός δείγματος βιαστών τέθηκε η διάγνωση της κατάθλιψης, ενώ στα δύο τρίτα η διάγνωση της κατάχρησης ή εξάρτησης από αλκοόλ (Hillbrand et al 1990). Άλλη έρευνα βρήκε υψηλή συχνότητα διαταραχών άγχους (Dewhurst et al 1992), ενώ σε άλλη (Seghorn et al 1987) διαπιστώθηκε σχιζοφρένεια σε ποσοστό 7%, σχιζοσυναισθηματική διαταραχή σε ποσοστό 2%, μείζων κατάθλιψη σε 3% και οργανικό ψυχοσύνδρομο σε 6%. Θεωρείται ότι τα ποσοστά αυτά είναι υψηλότερα από το μέσο όρο του συνολικού πληθυσμού των φυλακών (Hudson & Murrell 1997). Το 58% ατόμων που καταδικάστηκαν για βιασμό στη Νέα Ζηλανδία πληρούσε τα κριτήρια διάγνωσης του Άξονα I, κατά DSM-III-R, χωρίς να ληφθούν υπόψη η κατάχρηση αλκοόλ ή άλλων ουσιών (Hudson & Murrell 1997).

Διάγνωση Άξονα II

Εξετάζοντας τις διαταραχές του Άξονα II, οι Seghorn et al (1987) παρατήρησαν ότι το ένα τρίτο σχεδόν του δείγματος εμφάνιζε διαταραχή προσωπικότητας, ενώ πολύ υψηλότερα ποσοστά, έως και 90%, βρέθηκαν από άλλους ερευνητές (Berner et al 1992, Serin et al 1994, Stermac & Quinsey 1986). Στα πρόσφατα μοντέλα σεξουαλικής επιθετικότητας παρατηρείται ιδιαίτερος εστιασμός στα αντικοινωνικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και πολύ μικρότερος σε άλλα χαρακτηριστικά (Hall & Hirschman 1991, Marshall & Barbaree 1990). Στην πραγματικότητα, σε δείγματα βιαστών έχει βρεθεί μεγάλη συχνότητα διαταραχών προσωπικότητας (Berner et al 1992), ενώ κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας φάνηκε να σχετίζονται με την επιθετικότητα που επιδεικνύεται στη διάρκεια της πράξης του βιασμού (Proulx et al 1994).

Συννοσηρότητα με παραφιλίες

Ένα άλλο ερώτημα είναι: Οι βιαστές μόνο βιάζουν; Και εάν όχι, παρουσιάζουν κάποια άλλη σεξουαλική παρέκκλιση ή άλλου τύπου μη σεξουαλική δραστηριότητα; (Freund 1990). Η επιδειξιμανία ανέκαθεν συνδεόταν με το βιασμό (Paitich et al 1977, Rooth 1973, Yalom 1960). Οι Gebhard et al (1965) υποστηρίζουν ότι ο ένας στους 10 επιδειξίς έχει σκεφτεί σοβαρά ή και επιχειρήσει βιασμό. Επίσης, από τη μελέτη των Stermac & Hall (1989) βρέθηκε ότι οι δράστες οι οποίοι παρουσίαζαν κλιμάκωση στη σεξουαλική επιθετικότητα συνήθως είχαν διαπράξει προηγουμένως σεξουαλική επίθεση «χωρίς επαφή», όπως επίδειξη γεννητικών οργάνων. Από την έρευνα των Abel et al (1988) προκύπτει ότι, από τους 126 βιαστές που εξετάστηκαν, το 44% είχε κακοποιήσει σεξουαλικά κορίτσια εκτός οικογενειακού κύκλου, ενώ το 14% είχε επιπλέον κακοποιήσει σεξουαλικά αγόρια εκτός του οικογενειακού κύκλου.

Συννοσηρότητα με μη σεξουαλική επιθετικότητα

Παρατηρήθηκε επίσης ότι οι βιαστές που έχουν καταδικαστεί, έχουν συχνά καταδικαστεί και για μη σεξουαλική εγκληματική δραστηριότητα, ενώ το γεγονός αυτό φαίνεται να ισχύει και για τους έφηβους βιαστές (Erps 1991). Βρέθηκε ότι οι μισοί περίπου από τους βιαστές έχουν καταδικαστεί συγχρόνως και για άλλες μη σεξουαλικές εγκληματικές πράξεις, ενώ σχεδόν όλοι τους έχουν διαπράξει τουλάχιστον μία μη σεξουαλικού τύπου επίθεση. Δεν έχει προσδιοριστεί όμως εάν τα ευρήματα αυτά χαρακτηρίζουν όλους τους βιαστές, περιλαμβανομένων και των ευκαιριακών (Stermac & Quinsey 1986, Weinrott & Saylor 1991).

Μέθοδοι εκτίμησης ατόμων που καταδικάστηκαν για βιασμό

Κλινική συνέντευξη

Η κλινική συνέντευξη είναι η πιο συχνή και η πιο σημαντική μορφή εκτίμησης. Ειδικά όμως στην περίπτωση των σεξουαλικών παραπτώματων, η κλινική συνέντευξη δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστη. Για το λόγο αυτόν, είναι απαραίτητη η συλλογή και σύγκριση πληροφοριών από τις αναφορές της αστυνομίας, τις δηλώσεις του θύματος, τον τρόπο σύλληψης, τις προηγούμενες αναφορές από ψυχολογική ή ιατρική εξέταση, καθώς και οποιαδήποτε άλλη πληροφορία που αφορά την εικόνα του. Είναι σημαντικό οι πληροφορίες που συλλέγονται να είναι ακριβείς και πλήρεις. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι δεν αναμένεται από τις αρχικές συνεντεύξεις να υπάρχει πλήρης αποδοχή της διάπραξης ή επίδειξη ενσυναίσθησης προς το θύμα.

Η στάση του κλινικού θα πρέπει να βρίσκεται σε μια λεπτή ισορροπία ανάμεσα στην αποδοχή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και την αντιπαράθεση. Πρακτικές που ενδυναμώνουν τη σχέση θύτη και κλινικού είναι ο τονισμός της φυσιολογικής διάστασης (normalizing) των γεγονότων και η μείωση της σοβαρότητάς τους, λέγοντας για παράδειγμα «ο καθένας στην κατάσταση αυτή

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

ίσως να ενεργούσε όπως εσύ» ή «με τι όφελος άραγε σε κατηγορούν;». Αυτό που χρειάζεται ο κλινικός είναι η ολοκληρωμένη εικόνα της διάπραξης και η αποφυγή προς το παρόν της ευθείας αντιπαράθεσης, η οποία θα οδηγούσε σε άρνηση και ελαχιστοποίηση (Gudjonsson 1992). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι σεξουαλικοί παραπρωματίες ίσως να μην έχουν μιλήσει σε κανένα για το γεγονός της διάπραξης και να αισθάνονται την ανάγκη να μιλήσουν γι' αυτό με τον κλινικό. Για το λόγο αυτόν, είναι σκόπιμη η συγκατάθεση, κατά την οποία δηλώνεται ότι είναι ενημερωμένος για το σκοπό και τα όρια της συνέντευξης, καθώς και για την εχεμύθεια και ασφάλεια των λεγομένων του. Η συνέντευξη θα πρέπει να γίνεται σε ένα κλίμα ειλικρινούς συζήτησης θεμάτων που αφορούν τα οφέλη ή τους κινδύνους αυτής της συνάντησης (Ward et al 1995, 1997).

Ποικίλες στρατηγικές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ανάλογα με την προσωπικότητα και τα επίπεδα άρνησης του παραπρωματία. Σε άτομα που βλέπουν τον κλινικό να τους αντιμετωπίζει θετικά, μπορεί να χρησιμοποιηθούν εκφράσεις όπως «καταλαβαίνω πώς έφτασες στο σημείο να...» ή «είναι πράγματι πολύ πιθανό να μην ήθελες να βλάψεις...». Σε άτομα που δείχνουν συναισθηματική δυσφορία μπορούν να τονιστούν τα οφέλη της κάθαρσης και η ευκαιρία για ένα καινούργιο ξεκίνημα. Αν ο κλινικός επιθυμεί να μάθει για το γεγονός του βιασμού, είναι προτιμότερο να ρωτήσει άμεσα «πότε και πώς έγινε ο βιασμός...», αντί για «πες μου για την περίπτωση του βιασμού...». Είναι όμως προτιμότερο να συγκεντρωθούν αρχικά πληροφορίες σχετικά με την προηγούμενη γνωριμία του με το θύμα, το χρόνο που βρίσκονταν μαζί, εάν ακούμπησε τυχαία ο ένας τον άλλο ή εάν ένωσαν μεταξύ τους κάποια σεξουαλική έλξη (Ward et al 1995, 1997).

Ψυχομετρικές κλίμακες

Υπάρχει διαθέσιμος ένας μεγάλος αριθμός κλιμάκων για τη μέτρηση παραμέτρων που σχετίζονται με τη σεξουαλική επιθετικότητα. Παραθέτω αυτές που χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο και φαίνεται να διαθέτουν τις μεγαλύτερες ψυχομετρικές δυνατότητες. Οι αυτοαναφορικές κλίμακες εφοδιάζουν τον κλινικό με επιπλέον πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργικότητα των σεξουαλικών παραπρωματιών σε περιοχές όπως κοινωνικότητα, στάση απέναντι στις γυναίκες και το βιασμό, ενσυναίσθηση και γνώση περί σεξουαλικότητας. Η αξιοπιστία όμως των κλιμάκων αυτών είναι αμφισβητούμενη, αφού έγκειται στην πρόθεση του ατόμου να απαντά με ειλικρίνεια, καθώς και στη γνώση τους στα ερωτώμενα θέματα. Οι πληροφορίες λοιπόν που συλλέγονται με τις ψυχομετρικές κλίμακες θα πρέπει να συμπληρώνονται και με άλλες μεθόδους.

Μέτρηση της σεξουαλικής συμπεριφοράς

Multiphasic Sex Inventory (MSI, Nichols & Molinder 1984)

Πρόκειται για αυτοαναφορική κλίμακα που μετρά ένα μεγάλο εύρος ψυχοσεξουαλικών χαρακτηριστικών. Αποτελείται από 300 θέματα, βαθμολογούμενα ως σωστό-λάθος και περιέχει 14 υποκλίμακες εκτίμησης και αξιοπιστίας. Περιλαμβάνει υποκλίμακες σχετικές με παρεκκλίνουσες

ΒΙΑΣΜΟΣ

συμπεριφορές (σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, βιασμό, παραφιλίες), γνωσιακή διεργασία (διαστροφή, δικαιολόγηση), συμπεριφορικές πλευρές της διάπραξης (επίπεδο επιθετικότητας) και τάσεις για άρνηση ή ανειλικρίνεια. Παρουσιάζει μέτρια έως υψηλά επίπεδα εσωτερικής συνοχής (coefficient alphas: 0,50–0,90), έχει δοκιμαστεί για την εκτίμηση της θεραπευτικής πορείας και εξέλιξης (Miner et al 1990, Simkins et al 1990), αλλά φάνηκαν κάποια προβλήματα εγκυρότητας (Kalichman et al 1992, Hanson et al 1991).

Sexual Experiences Survey (SES, Koss & Oros 1982)

Αναπτύχθηκε με σκοπό να μετρά μη δηλωμένη σεξουαλική επιθετικότητα και βιασμό στην κοινότητα. Αποτελείται από 12 ερωτήσεις απαντώμενες με ναι ή όχι. Οι τιμές της SES βρέθηκε να σχετίζονται με το θυμό και την άρση αναστολής του ατόμου (Koss 1985, Lisak & Roth 1988).

Clarke Sexual History Questionnaire (SHQ, Langevin et al 1990)

Σχεδιάστηκε για να μετρά τη συχνότητα των σεξουαλικών συμπεριφορών και της στάσης απέναντι στις συμπεριφορές αυτές και είναι η πλέον διαδεδομένη κλίμακα για τον τομέα αυτόν. Αποτελείται από 189 ερωτήσεις για τη συχνότητα ενός μεγάλου εύρους φυσιολογικών και παρεκκλιουσών σεξουαλικών συμπεριφορών, ενώ περιλαμβάνει και ερωτήσεις σχετικές με το βιασμό. Είναι εύκολη στη χορήγηση και τη μέτρηση, με αρκετά καλή εσωτερική συνοχή. Μπορεί να διαφορίσει τόσο τους σεξουαλικούς από τους μη σεξουαλικούς παραπτώματιες, όσο και τους διαφορετικούς τύπους σεξουαλικών παραπτώματιών (Langevin et al 1990).

Multidimensional Assessment of Sex Aggression (MASA, Knight et al 1994)

Σχεδιάστηκε για να μετρά σεξουαλικές και επιθετικές σκέψεις, φαντασιώσεις και συμπεριφορές. Είναι αποτέλεσμα της δουλειάς των Knight & Prentky (1990) πάνω στη συσχέτιση της σεξουαλικής επιθετικότητας με τις σεξουαλικές φαντασιώσεις και προκαταλήψεις. Αποτελείται από 403 θέματα, που καλύπτουν 33 υποκλίμακες και 8 κύρια πεδία, ενώ η εσωτερική συνοχή των υποκλιμάκων κυμαίνεται από 0,60–0,89.

Attraction to Sexual Aggression Scale (ASA, Malamuth 1989)

Η αυτοαναφορική αυτή κλίμακα σχεδιάστηκε για να μετρά την πιθανότητα του ατόμου να αναπτύξει σεξουαλική επιθετικότητα, διερευνώντας μία σειρά από σχετικές στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις. Περιλαμβάνει τις υποκλίμακες Attraction to Sexual Aggression, που αποτελείται από 14 θέματα σχετικά με τη σεξουαλική επιθετικότητα και το βιασμό, Attraction to Bondage (12 θέματα), Attraction to Conventional Sex (18 θέματα), Attraction to Homosexuality (5 θέματα), Attraction to Unconventional Sex (11 θέματα) και Attraction to Deviant Sex, όπως παραφιλία και τρανσβεστισμό (12 θέματα). Η εσωτερική συνοχή της κυμαίνεται από 0,078–0,92, ενώ μια σύντομη μορφή της έδειξε αποδεκτή αξιοπιστία και συσχέτιση 0,92, συγκρινόμενη με την αρχική μορφή της.

Μέτρηση των γνωσιών

Αν και οι βιαστές φαίνεται να παρουσιάζουν γνωσίες που προδιαθέτουν σε βιασμό, καμία από τις κλίμακες που μετρά στάσεις ή πεποιθήσεις σχετικές το βιασμό δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς. Οι περισσότερες μάλιστα παρουσιάζουν χαμηλή εσωτερική συνοχή και αδυνατούν να διαφορίσουν βιαστές από μη βιαστές (Hanson et al 1991).

Burt Rape Myth Acceptance Scale (RMAS, Burt 1980)

Η αυτοαναφορική αυτή κλίμακα αποτελείται από 19 πεποιθήσεις, οι 11 από τις οποίες σχετίζονται με την εκλογίκευση του βιασμού και την απόδοση ευθυνών στο θύμα, ενώ οι 8 με γενικότερου τύπου ψευδείς πεποιθήσεις σχετικά με το βιασμό, όπως γνωσιακές διαστροφές σχετικά με την ηλικία, το φύλο, τη φυλή, τη φιλία και την οικειότητα. Η κλίμακα παρουσίασε καλή εσωτερική συνοχή (coefficient alpha: 0,88) και ικανότητα διαφορισμού μεταξύ σεξουαλικά επιθετικών απόμων και γενικού πληθυσμού (Burt 1980, 1984, Muehlenhard & Linton 1987).

Hostility Toward Women scale (HTW, Check 1985) & Attitudes toward Women Scale (AWS, Spence et al 1973)

Η HTW είναι μια αυτοσυμπληρούμενη, με σωστό-λάθος, κλίμακα, που αποτελείται από 30 θέματα σχετικά με πεποιθήσεις που αφορούν την επιθετικότητα απέναντι στις γυναίκες. Παρουσιάζει καλή εσωτερική συνοχή (0,80), ενώ έχει βρεθεί ότι κάνει πρόγνωση και για επιθετικότητα έναντι των ανδρών (Check 1985).

Η AWS αποτελείται από 15 θέματα, βαθμολογούμενα από το 1–4, και σχεδιάστηκε για να μετρά τις πεποιθήσεις των απόμων σχετικά με το ρόλο των γυναικών. Δεν έδειξε ιδιαίτερες ικανότητες διαφορισμού των σεξουαλικών παραπτωμάτων από άλλους παραπτωματίες (Sattem et al 1984, Segal & Marshall 1985), αν και οι Koss et al (1985), χρησιμοποιώντας μια αναπτυγμένη μορφή της AWS με 25 θέματα, βρήκαν ότι οι σεξουαλικά επιθετικοί άνδρες παρουσιάζουν πιο συντηρητικές απόψεις για τις γυναίκες, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό. Παρόμοια, οι Marolla & Scally (1986), μελετώντας από το δείγμα τους μόνο τους βιαστές, βρήκαν ότι αυτοί παρουσίαζαν ισχυρότερες πεποιθήσεις σε θέματα που σχετίζονται με την ανάγκη να διατηρούν οι γυναίκες υψηλά επίπεδα ηθικής.

Multiphasic Sex Inventory (MSI, Nichols & Molinder 1984)

Δύο από τις υποκλίμακες της MSI, η υποκλίμακα εκλογίκευσης (17 θέματα) και η υποκλίμακα γνωσιακών διαστροφών και ανωριμότητας (18 θέματα), σχεδιάστηκαν για να μετρούν τις γνωσιακές διαστροφές σε σεξουαλικούς παραπτωματίες. Η πρώτη παρουσιάζει εσωτερική συνοχή 0,71 και μετρά διάφορους εξωτερικούς παράγοντες, όπως stress, αλκοόλ ή συμπεριφορά του θύματος, στους οποίους αναφέρεται ο δράστης για να δικαιολογηθεί. Επειδή προϋποθέτει την πραγματοποίηση του βιασμού, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε γενικό πληθυσμό. Η δεύτερη υποκλίμακα παρουσιάζει εσωτερική συνοχή 0,82 και αναφέρεται σε θέματα όπως ταυτοποίηση με το παιδί,

πρώιμη συναισθηματική αποστέρηση και καθυστερημένη ανάπτυξη σεξουαλικού ενδιαφέροντος. Μια έρευνα όμως απέτυχε στο να διαφορίσει ανάμεσα σε βιαστές, μη σεξουαλικούς βίαιους και μη σεξουαλικούς μη βίαιους παραπρωματίες (Gillis 1991).

Μέτρηση της άρνησης

Η παρουσία της άρνησης μπορεί να μετρηθεί με τη Marlowe-Crowne Social Desirability Scale (Crowne & Marlowe 1960) ή με κλίμακες που σχεδιάστηκαν για να μετρούν αποκλειστικά το ψεύδος, για παράδειγμα η υποκλίμακα ψεύδους του MMPI (Graham 1987). Η MSI περιέχει επίσης δύο υποκλίμακες που μετρούν ψεύδος, άρνηση και ελαχιστοποίηση. Η Social Sexual Desirability Scale του MSI μετρά την άρνηση και την ελαχιστοποίηση των φυσιολογικών σεξουαλικών ενδιαφερόντων, ενώ η Rape Lie Scale του MSI αναφέρεται σε άρνηση σεξουαλικών παραπρωμάτων. Η τελευταία απαιτεί, βέβαια, από πλευράς κλινικού την κατοχή συγκεκριμένων πληροφοριών, ώστε η κλίμακα να είναι αξιόπιστη.

Μέτρηση της ενσυναίσθησης

Interpersonal Reactivity Index (IRI, Davis 1983)

Αποτελείται από 28 θέματα, που απαντώνται με συμφωνώ-δεν συμφωνώ, και μετρά την ενσυναίσθητική ικανότητα και ανταπόκριση, τη φαντασίωση και την προσωπική δυσφορία. Πλεονέκτημα της κλίμακας αποτελεί ο διαχωρισμός στα στοιχεία της γνωσιακής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης.

Rape Empathy Scale (RES, Deitz et al 1982)

Στοχεύει στην εκτίμηση της ενσυναίσθησης προς τα θύματα βιασμού. Αποτελείται από 19 θέματα, που απαντώνται σε διαβάθμιση από το 1 έως το 7. Βρέθηκε ότι όσο μεγαλύτερα επίπεδα ενσυναίσθησης υπάρχουν απέναντι σε θύματα βιασμού, τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα για βιασμό (Linz et al 1988). Βρέθηκε επίσης ότι η κλίμακα μπορεί να διαφορίσει βιαστές από μη σεξουαλικούς παραπρωματίες, αλλά όχι βιαστές από βίαια άτομα του γενικού πληθυσμού (Gillis 1991).

Πιο πρόσφατες όμως μελέτες (Marshall et al 1993, 1995) έδειξαν ότι οι βιαστές παρουσιάζουν ελλείμματα στην ενσυναίσθηση, τα οποία είναι μάλλον ειδικά ως προς το θύμα και όχι γενικευμένα. Για το λόγο αυτόν οι μελλοντικές έρευνες θα πρέπει να εστιαστούν περισσότερο στη σχέση ανάμεσα στις ειδικές εμπειρίες του βιαστή και στα ειδικά αυτά ελλείμματα ενσυναίσθησης.

Εκτίμηση ερωτικών σχέσεων

Fear of Intimacy Scale (FIS, Descutner & Thelen 1991)

Η FIS επιχειρεί να εκτιμήσει το άγχος των ατόμων σε μια στενή ερωτική σχέση. Αποτελείται από 35 δηλώσεις σχετικές με ποικίλους φόβους που μπορεί να αφορούν μια ερωτική σχέση και απαντώνται σε διαβάθμιση από το 1 έως το 5. Υψηλότερες τιμές υποδεικνύουν υψηλότερα επίπεδα φοβίας για σχέση.

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

Revised UCLA Loneliness Scale (UCLS-R, Russell et al 1980)

Αποτελείται από 20 θέματα σχετικά με τα συναισθήματα ενός ατόμου για τους άλλους, βαθμολογούμενα σε διαβάθμιση από το 1 έως το 4. Παρουσιάζει μεγάλη εσωτερική συνοχή (α : 0,94) και συσχετίζεται σημαντικά με άλλες κλίμακες που μετρούν αισθήματα μοναξιάς (Solano 1980). Υψηλές τιμές υποδεικνύουν υψηλά επίπεδα αίσθησης μοναξιάς και συσχετίζονται με χαμηλή κοινωνικότητα και έλλειψη διαπροσωπικών σχέσεων. Με την κλίμακα αυτή βρέθηκε επίσης ότι οι σεξουαλικοί παραπρωματίες έδειχναν μεγαλύτερα επίπεδα μοναξιάς, τόσο από τους βίαιους όσο και από τους μη βίαιους γενικούς παραπρωματίες, αλλά δεν ήταν δυνατό να διαφοριστούν οι βιαστές από τους παιδόφιλους (Robertson 1992).

Waring Intimacy Questionnaire (WIQ, Waring & Reddon 1983)

Πρόκειται για κλίμακα 90 θεμάτων, που συμπληρώνεται απαντώντας με ναι ή όχι και μετρά την ποιότητα της σχέσης γάμου. Αποτελείται από αρκετές υποκλίμακες, που μετρούν διαστάσεις όπως επίλυση αντιπαράθεσης, συναισθηματισμός, συνοχή, ταυτοποίηση, συμπληρωματικότητα, εκδηλωτικότητα και αυτονομία. Έχει δείξει ισχυρή ικανότητα πρόγνωσης της προσαρμογής στο γάμο (Schaefer & Olson 1981) και ικανοποιητική εσωτερική συνοχή (Waring 1984). Μειονέκτημα αποτελεί το γεγονός ότι η κλίμακα σχεδιάστηκε για άτομα που βρίσκονται ήδη σε κάποια στενή ερωτική σχέση.

Μέτρηση του θυμού

State-Trait Anger Expression Inventory (STAXI, Spielberger 1988)

Η STAXI μετρά αρκετές πλευρές του θυμού και της έκφρασης οργής. Αποτελείται από 44 θέματα απαντώμενα σε διαβάθμιση από το 1 έως το 4. Μετρά τις εξής πλευρές του θυμού: το state anger, που αφορά το μέγεθος του θυμού σε μια δεδομένη στιγμή, το trait anger, που αφορά την ετοιμότητα και προδιάθεση του ατόμου να θυμώσει, το anger in, που αφορά το μέγεθος εσωτερίκευσης του θυμού, το anger out, που αφορά το μέγεθος εξωτερίκευσης του θυμού, προς τους άλλους, το anger control, που αφορά την ικανότητα ελέγχου του θυμού, και το anger expression, που αφορά τη γενική τάση έκφρασης του θυμού σε οποιαδήποτε κατεύθυνση. Οι υποκλίμακες state και trait έδειξαν υψηλή εσωτερική συνοχή (α s: 0,93 και 0,86, αντίστοιχα) (Spielberger 1988). Οι υπόλοιπες υποκλίμακες επίσης έδειξαν υψηλή εγκυρότητα σε πληθυσμούς Αμερικής και Αυστραλίας (Knight et al 1988, Spielberger 1988). Η STAXI είναι ιδανική για χορήγηση σε κρατούμενους φυλακών, ενώ φάνηκε επίσης να αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στην εκτίμηση σεξουαλικών παραπρωματιών (Marshall & Barbaree 1989).

Μέτρηση της προσωπικότητας

Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI, Millon 1983)

Πρόκειται για αυτοαναφορικό εργαλείο εκτίμησης της ψυχοπαθολογίας ψυχιατρικών ασθενών. Αποτελείται από 175 δηλώσεις, οι οποίες απαντώνται με ναι ή όχι. Περιέχει 20 κλινικές κλίμακες,

ΒΙΑΣΜΟΣ

οι οποίες εμπίπτουν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: τα πρότυπα προσωπικότητας, τις διαταραχές προσωπικότητας και τα κλινικά σύνδρομα.

Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI, Hathaway & McKinley 1943)

Πρόκειται για ένα πολυθεματικό αυτοαναφορικό ερωτηματολόγιο, που συμπληρώνεται με τη δήλωση αλήθεια ή ψέμα. Αποτελείται από 566 θέματα, για τη συμπλήρωσή του απαιτείται $IQ > 80$, ενώ η αξιοπιστία εξέτασης-επανεξέτασης από την 1η στη 14η ημέρα είναι 0,70 και στο 1 έτος 0,40. Η εσωτερική συνοχή ποικίλλει, με την Hysteria, Masculinity-Femininity και Hypomania να έχουν τη χαμηλότερη και την Hypochondriasis και Psychasthenia να έχουν την υψηλότερη. Το MMPI μπορεί να δώσει μια γενική άποψη των αδυναμιών και ελλείψεων του σεξουαλικού παραπτωμάτι και να υποδείξει την παρουσία διαταραχής στο χαρακτήρα, κλινικά σύνδρομα, παρορμητικότητα, σεξουαλικές δυσκολίες και άλλα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, που μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα στο θεραπευτικό σχεδιασμό. Το MMPI έχει δείξει περιορισμένη ικανότητα διαφορισμού βιαστών από γενικούς παραπτωμάτιες. Έχουν γίνει ανεπιτυχείς προσπάθειες ώστε να ταυτοποιηθεί ένα συγκεκριμένο προφίλ βιαστή (McCreary 1975) ή να ταυτοποιηθούν υποκλίμακες που διαφορίζουν σεξουαλικούς από μη σεξουαλικούς παραπτωμάτιες (Marsh et al 1955, Marshall & Hall 1995, Rader 1977). Γενικά, το MMPI παρουσιάζει περιορισμένες δυνατότητες διαφορισμού μεταξύ των διαφόρων τύπων σεξουαλικών παραπτωμάτων (Levin & Stava 1987), αν και μπορεί να φανεί χρήσιμο στην ταυτοποίηση υποομάδων βιαστών (Kalichman 1990). Επίσης, βιαστές και βίαιοι παιδόφιλοι έδειξαν παρόμοιο τυπικό 4-6/8-4 προφίλ, δεδομένου ότι και οι δύο ομάδες χαρακτηρίζονταν από κοινωνική απομόνωση, χρόνια εχθρότητα και ιδιορρυθμία σκέψης (Levin & Stava 1987).

Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R, Hare 1980)

Το PCL-R συμπληρώνεται από τον κλινικό και είναι ένας κατάλογος ή οδηγός που μετρά την ψυχοπαθητικότητα σε πληθυσμούς παραπτωμάτων. Στην αρχική του μορφή αποτελείται από 22 θέματα, που συμπληρώνονται με τη βοήθεια της συνέντευξης και του φακέλου του ατόμου. Τα θέματα αυτά επικεντρώνονται σε πέντε παράγοντες: (α) παρορμητικότητα και ασταθής τρόπος ζωής με έλλειψη μακρόπνοων στόχων, (β) επικέντρωση στις ανάγκες του εαυτού, σκληρότητα και έλλειψη ενσυναίσθησης και συμπόνιας για τους άλλους, (γ) επιφανειακές σχέσεις με τους άλλους, (δ) πρώιμη έναρξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς και (ε) παρορμητικές και με έλλειψη σαφούς κινήτρου εγκληματικές πράξεις. Η μεταξύ των βαθμολογητών αξιοπιστία της αρχικής μορφής ήταν πολύ υψηλή (0,93). Η τροποποιημένη μορφή του 1990 περιέχει 20 θέματα, που συνδέονται με τους παράγοντες: εγωισμός, σκληρότητα, εκδικητικότητα ασταθής και κοινωνικά αποκλίνουσα φύση των ατόμων (Hare et al 1990). Οι παράγοντες αυτοί αντιστοιχούν στους παράγοντες που θεωρούνται παραδοσιακά ως οι σημαντικότεροι δείκτες ψυχοπαθητικότητας. Η εσωτερική συνοχή των δύο αυτών κλιμάκων είναι 0,85 και 0,88, ενώ η συσχέτιση μεταξύ τους 0,88.

Βιολογική εκτίμηση

Η ηλεκτροδερματική, η καρδιαγγειακή και η αναπνευστική απάντηση σε σεξουαλικού τύπου ερεθίσματα έχουν απορριφθεί ως χρήσιμες μέθοδοι εκτίμησης των σεξουαλικών παραπτωμάτων (Tollison et al 1979). Έχει μελετηθεί ακόμα η αντίδραση της κόρης του ματιού, χωρίς όμως σαφή ευρήματα (Rosen & Beck 1988). Σε φάση διερεύνησης βρίσκεται επίσης η μελέτη που αφορά την αρνητικοποίηση των δυναμικών ηρεμίας του εγκεφάλου, η οποία προηγείται της αναμονής ενός σημαντικού ερεθίσματος (contingent negative variation) (Costell et al 1972, Howard et al 1992). Η φαλλομετρική μέθοδος παραμένει πάντως η πλέον αξιόλογη, τουλάχιστον σε ερευνητικά πλαίσια.

Η διέγερση του πέους μετράται με την πληθυσμογραφία πέους ή φαλλομετρία (phallometry). Στην πράξη, τοποθετείται εφαρμοστά στο πέος μια ελαστική θήκη συνδεδεμένη με ένδειξη υδραργύρου, η οποία ανιχνεύει τις αλλαγές του όγκου του πέους. Η αλλαγή της ένδειξης των mm στήλης υδραργύρου αντιστοιχεί σε ποσοστιαία αλλαγή του μεγέθους της στύσης και το εύρημα αυτό μπορεί να συγκριθεί με την ανταπόκριση του ατόμου σε διαφορετικές συνεδρίες ή σε σχέση με την ανταπόκριση άλλων ατόμων στο ίδιο ερέθισμα. Σκοπός της τεχνικής αυτής είναι η μέτρηση της στυτικής ανταπόκρισης σε διάφορα σεξουαλικού περιεχομένου οπτικά ή ακουστικά ερεθίσματα και η υπόδειξη σεξουαλικής προτίμησης του υπό εξέταση ατόμου. Τα ερεθίσματα μπορεί να αφορούν αποκλίνον (π.χ. με σεξουαλική επιθετικότητα ή παιδοφιλικό) ή φυσιολογικό (συναινετική σεξουαλική δράση) περιεχόμενο. Το κλάσμα των δύο αυτών μεγεθών συνιστά το rare index, το οποίο μπορεί να προσθέσει ικανοποιητικά στοιχεία στη διαμόρφωση της εικόνας του προτύπου διέγερσης του ατόμου (Rosen & Beck 1988). Αποτελεί πρόβλημα το γεγονός ότι η μέθοδος αυτή δεν έχει σταθμιστεί. Κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί διαφορετικά ερεθίσματα, έχουν δοθεί διαφορετικές οδηγίες χορήγησης και τα αποτελέσματα έχουν ερμηνευθεί με διαφορετικό τρόπο (Marshall 1996). Το γεγονός αυτό δημιούργησε προβλήματα στη σύγκριση μεταξύ ομάδων, ενώ, επιπλέον, βρέθηκε ότι δεν υπάρχει αξιοπιστία εξέτασης-επανεξέτασης (test-retest evaluation) όταν το μέγεθος της στύσης είναι λιγότερο από 75% (Barbaree et al 1989). Επιπρόσθετα, στα θέματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας υπάρχουν προβλήματα που σχετίζονται με την ικανότητα του εξεταζόμενου να καταπιέζει τη διέγερσή του. Βρέθηκε ότι η ικανότητα ενός ατόμου να καταπιέζει τη διέγερσή του σε ένα προτιμώμενο ερέθισμα είναι ευκολότερη σε σχέση με το να δημιουργεί διέγερση σε ένα μη προτιμώμενο ερέθισμα (Laws & Holmen 1978, Alford et al 1983). Η τάση των βιαστών να καταπιέζουν τη σεξουαλική διέγερση φαίνεται να είναι παράλληλη με την άρνηση και ελαχιστοποίηση όλων των πτυχών της διάπραξης, ενώ η εμφάνιση ψευδώς θετικών απαντήσεων είναι εξαιρετικά σπάνια. Τέλος, υπάρχει έντονη συζήτηση σχετικά με τη δεοντολογία που διέπει την τεχνική της φαλλομετρίας. Για παράδειγμα, η χρήση σεξουαλικά αποκλίνοντος φωτογραφικού υλικού μπορεί να ειπωθεί ως πράξη έγκρισης χρήσης τέτοιου υλικού και συνεπώς να ενθαρρύνει τη σεξουαλικά αποκλίνουσα συμπεριφορά, ειδικότερα σε έφηβους παραπτωμάτιες (Marshall 1996). Επιπλέον, η παραγωγή αλλά και η χρήση τέτοιου υλικού είναι αυτή καθαυτή αντιδεοντολογική και συγχρόνως παράνομη.

Θεραπευτικές προσεγγίσεις ατόμων με ιστορικό διάπραξης βιασμού

Δεδομένα

Σε μια μεγάλη έρευνα 5.000 σεξουαλικών παραπρωματιών, που παρακολουθούνταν επί 1 έως 17 έτη, βρέθηκε ότι υπήρχε υποτροπή σε σεξουαλική παραπρωματικότητα στο 1,3% των 2.865 παιδόφιλων και στο 13,8% των 150 βιαστών (Maletzky 1991). Παρόμοια αποτελέσματα υποτροπής σε σεξουαλική παραπρωματικότητα, 2,6% για τους παιδόφιλους και 15% για τους βιαστές, έδειξε και το θεραπευτικό πρόγραμμα στο Vermont, μετά από περίοδο παρακολούθησης 6 ετών (Hildebran & Pithers 1992, Pithers & Cumming 1989).

Τα αποτελέσματα λοιπόν δείχνουν ότι οι τρέχουσες ψυχολογικές θεραπευτικές προσεγγίσεις δεν είναι τόσο αποτελεσματικές στους βιαστές. Παράγοντες όμως όπως ο τρόπος υπολογισμού και μέτρησης της υποτροπής ή η ετερογένεια των δειγμάτων, μπορεί να επηρεάσουν τα ευρήματα. Ενδέχεται η συχνότητα υποτροπής των βιαστών να είναι στην πραγματικότητα μικρότερη, αλλά η ετερογένεια του δείγματος να αυξάνει τα ποσοστά (Rice et al 1990), αφού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα δείγματα των βιαστών που μελετήθηκαν μέχρι στιγμής ήταν αρκετά μικρά και πιθανόν να αφορούσαν άτομα με ούτως ή άλλως υψηλό κίνδυνο υποτροπής. Μπορεί επίσης να υποθέσει κάποιος ότι είναι ελάχιστοι εκείνοι οι βιαστές που συμφωνούν να συμμετάσχουν σε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα. Ακόμα, μόνο το ένα τρίτο των βιαστών κατόρθωσε να ολοκληρώσει το πρόγραμμα, σε σχέση με τα δύο τρίτα περίπου των παιδόφιλων (Marshall 1993, Marques et al 1993).

Θεραπευτικές κατευθύνσεις

Πρωταρχικό πεδίο δράσης του θεραπευτή, μετά την εγκατάσταση μιας θετικής θεραπευτικής σχέσης, θα πρέπει να είναι η εκπαίδευση στην αναγνώριση της συναισθηματικής κατάστασης του εαυτού και των άλλων (empathy training). Πρωτεύων επίσης στόχος είναι η γνωσιακή εκπαίδευση, εστιαζόμενη στη γνωσιακή ανακατασκευή της άρνησης και της ελαχιστοποίησης και στα ελλείμματα που παρουσιάζονται στις διαπροσωπικές και ερωτικές σχέσεις καθώς και στην αυτοεκτίμηση. Η παρέμβαση στις παρεκκλίνουσες σεξουαλικές φαντασιώσεις θα πρέπει μάλλον να κατέχει δευτερεύουσα θέση (Marshall 1993). Η γνωσιακού τύπου παρέμβαση και τροποποίηση των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων θα μπορούσε να ακολουθεί τη διαδικασία των οκτώ βημάτων, που προτάθηκε από τον Marshall (1993). Τα βήματα αυτά περιλαμβάνουν την ταυτοποίηση των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων ή στάσεων, την ταυτοποίηση του ρόλου που παίζουν αυτές στην παραπρωματική συμπεριφορά, την αντιπαραβολή των συνεπειών εξαιτίας αυτών και, τέλος, το παίξιμο (role-playing) παρόμοιων καταστάσεων. Εάν η επιθετικότητα και η επιθυμία του βιαστή να βλάψει προέρχονται από την αδυναμία αντίληψης και κατανόησης των ρόλων, τότε η θεραπεία αυτού του τύπου μπορεί να βοηθήσει στη μείωση της τάσης να βλέπει τις γυναίκες ως «όντα» με διαφορετικές ανάγκες και προσδοκίες από αυτούς.

Σεξουαλική Επιθετικότητα & Παραφιλίες

Τα αυξημένα επίπεδα εχθρότητας μπορούν να αντιμετωπιστούν καλύτερα με γνωσιακή ανακατασκευή του εαυτού του βιαστή. Αυτό επιτυγχάνεται με την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης μέσα από την εκπαίδευση σε θέματα που αφορούν τις ανάγκες του παραπρωματία, όπως για παράδειγμα με εκπαίδευση στην ικανότητα συζήτησης, οικονομικής διαχείρισης, επίτευξης στόχου, οικονομίας χρόνου κ.λπ. Αυτό, με τη σειρά του, αυξάνει το συναίσθημα δύναμης, αυτοελέγχου και αυτοεκτίμησης του παραπρωματία, που προέρχεται από μη παραπρωματικές πηγές.

Ένα άλλο σημαντικό πεδίο κοινωνικής δεξιότητας αφορά στην εκτίμηση και θεραπεία των ελλειμμάτων στις δεξιότητες των ερωτικών σχέσεων. Ο κλινικός θα πρέπει να ταυτοποιήσει τη μορφή της ερωτικής προσκόλλησης ή πρόσδεσης του ατόμου, καθώς και τις πεποιθήσεις και στρατηγικές που τη συνοδεύουν. Τα προβλήματα στις ερωτικές σχέσεις ενός ατόμου που κακοποιεί σεξουαλικά εντοπίζονται κυρίως στους φόβους απόρριψης. Στους βιαστές συναντάται πιο συχνά το ανασφαλές και υποχωρητικό προφίλ πρόσδεσης. Αυτή η μορφή προσκόλλησης στις ερωτικές σχέσεις σχετίζεται με τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας. Η διερεύνηση της χρονίας συναισθηματικής αποξένωσης που βιώνουν οι βιαστές θα μπορούσε ίσως να γίνει κατανοητή μέσα από τη διερεύνηση των εμπειριών απόρριψης που βιώνουν από τους γονείς τους κατά την παιδική ηλικία (Marshall 1993).

Φαίνεται επίσης ότι οι βιαστές είναι πιο παρορμητικοί από τα άτομα που κακοποιούν σεξουαλικά τα παιδιά και ότι η διαδικασία υποτροπής πραγματοποιείται πιο γρήγορα. Επομένως, θα πρέπει να δίνεται έμφαση στην ταυτοποίηση εκείνων των στοιχείων που τροποποιούν την αλυσίδα της διάπραξης και η κοινοτική παρέμβαση οφείλει να είναι πιο προσεκτική στα άτομα αυτά, λόγω της τάσης τους για γρήγορη υποτροπή. Έχει φανεί ότι η θεραπευτική παρέμβαση δεν κάνει ιδιαίτερη αίσθηση στα άτομα εκείνα στα οποία η παρόρμηση εμφανίζεται αμέσως μετά από μια άρνηση για συναινετικό σεξ. Στις περιπτώσεις αυτές, όπως και στις περιπτώσεις όπου η σεξουαλική παραπρωματικότητα αποτελεί μέρος μιας γενικής παραπρωματικότητας, προτιμούμε το συνολικό πακέτο γνωσιακών δεξιοτήτων που απευθύνεται στους γενικούς παραπρωματίες (Serin & Kuriychuk 1994, Porporino et al 1991, Porporino & Robinson 1995).

Τέλος, συχνά είναι απαραίτητη η εκπαίδευση δεξιοτήτων με σκοπό το χειρισμό του θυμού ή της έντασης (Ward et al 1995). Παρόμοια, συχνά είναι χρήσιμη η παρέμβαση σε περιπτώσεις εθισμού ή κατάχρησης ουσιών ή αλκοόλ (Marshall 1996). Γενικά, πάντως, οι τεχνικές σεξουαλικής επανεξάρτησης θεωρούνται λιγότερο σημαντικές για τα άτομα αυτά, αλλά ενδέχεται να είναι χρήσιμες σε κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις, στις οποίες υπάρχει δυσκολία ελέγχου των επιθυμιών (Johnston et al 1992).